

1

את־בריתי: לָכֵן אָמַר לְבְנֵי־יִשְׂרָאֵל
 אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת
 סִבְלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם
 מֵעַבְדֹתֵם וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזְרוּעַ

וְדִכְרֵנָא יְת קִימִי: ו פְּכַן אָמַר
 לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ וְאִפִּיק יְתִכּוֹן
 מִגּו רְחוֹק פִּלְחָן מִצְרָאִי וְאִשְׁיֹזֵב
 יְתִכּוֹן מִפְּלִחְהוֹן וְאִפְרוֹק יְתִכּוֹן

לקט בהיר

רש"י

שזועה (רא"ם): יט) כמו ויאמר אליו אני ה' שפסוק
 ב', ושם אמר למשה, וכאן אמר שיאמר משה כן לישראל
 שכשאיבאם לארץ יתודע ויתגלה ויתראה להם בחינת שם
 הוי"ה ב"ה (נח"י): כ) כמו שאמרנו לעיל שזכר כניכול
 מכל ברית בין הבתרים ומוכן הוא לקיים הכל, והתחיל
 ביציאה כי הוא זה דבר המבוקש עמה, וכן פרט הכתוב כל
 דבר גם הנקמה מן המלריים כאומרנו בשפטים גדולים וכו',
 מלשון נושא סבל, כי לא יתכן לפרשה כאן "עבודה" שהכתוב אומר
 "מתחת" ולא היו תחת העבודה, וגם "משא" לא די
 שהלא לא היה על ראשם משא, לזה הוסיף חיבת "עזרה" פי' עול
 העבודה והשעבוד שהיה עליהם כמשא (רא"ם):

הגוי אשר יעבדו הן אנכי: (ו) לבן. על פי אותה
 השזועה (פ"ר - תנח"י): אמר לבני ישראל אני ה'.
 הנאמן בהצטחתי: (ט) והוצאתי אתכם. כי כן
 הצטחתי* ואחרי כן ילאו* ברכוש גדול: סבלת
 מצרים. עזרה* משא"ם) מלריים:

שינוי נוסחאות • הבטחתי • עול

ורש"י הביא הראשון שפסוק והשאר מוכן (מ"ל): כא)
 מלשון נושא סבל, כי לא יתכן לפרשה כאן "עבודה" שהכתוב אומר
 "מתחת" ולא היו תחת העבודה, וגם "משא" לא די
 שהלא לא היה על ראשם משא, לזה הוסיף חיבת "עזרה" פי' עול
 העבודה והשעבוד שהיה עליהם כמשא (רא"ם):

אור החיים

האבות ובריתם יש בחינה ג' שלמד לעקתם לבד
 מהשעבוד שמע ה' קול לעקתם מכאז לב. והוא
 אומרנו וגם אני, ופי' אני הוא שם הרחמים שאמר
 בתחילה ויאמר אליו אני ה' מלד רחמי לבד שמעתי
 את נאקתם פי' לעקה מכאז לב כחלל הנואק מזלי
 לורך תפלתם, והוא שדייק לומר אשר מלריים
 מעבידים אותם? פי' בחינת לער השעבוד ממלריים
 מעבידים אותם הוא ששמעתי. ועיין מה שפירשתי
 בפסוק (לעיל ד' כ"ג) ותעל שועתם אל האלהים מן
 העבודה. גם יתיישב לפי שאר הדרכים שכתבנו*
 והמשכיל יבין:

היא ליפרע מן הגוי העובד לא הוזכרה ברית זו
 (בסמוך*^ל) ודוחק להרחיק הדברים:
 ו. לבן אמור לבני ישראל אני ה' (י"ג) פי' הודיעם
 משמי כי מדתי מדה רחמים ורחמתי
 עליהם, ומלבד הודעה זו תאמר להם סדר העובות
 אשר אעשה להם והולאתי וגו'. עוד יראה באומרנו
 לכן לשון שזועה שנשבע ה' לעשות כל האמור
 בענין (י"ג), וכן תמצא שאמר יחזקאל סימן כ' ביום
 ההוא נשאתי ידי להם להוליאם מארץ מלריים,
 ואומרנו והולאתי וגו' נחזון לסדר סדר העובות, כי
 בתחילה יקל עול סבולם, והוא אומרנו והולאתי
 אתכם מתחת סבלות מלריים (י"ג) שהוא תוקף
 השעבוד, וזה היה חכף ומיד צמכת היאור
 נתפרדה חבילה נוגשים ושוערים אצל ישראל היו
 עובדים קלה כי אימת המלריים היחה עליהם

אור בהיר

ל) וכל זה מיותר. (לא) גם לפי מה שפירשנו שם שחפלתם מתוך העבודה נתקבל לפני ה', גם כן יהיה פירוש פסוק זה על זה
 הדך, שמעתי את נאקתם, פירוש חפלת בני ישראל הבאה ממנה ממלריים מעבידים אותם. (לב) מה קשר הברית עם מה שלמעלה,
 וכי היחה ברית על מניעת העבודה. (לג) ואי אפשר לתת להם בלי גאולה. (לד) ועל מי סמך הכתוב להבין באיזו ברית
 מדבר. (לה) מה מודיעם בזה שאני ה', ואם הכוונה להודיעם בחינת שם המדבר עמה, אם כן חיבת לכן אין לו שחר, ששמעתי
 שעבוד כל האמור אמור להם אני ה'. (לו) ופירוש לכן אמור, בשזועה אמור להם. (לז) ולא אמר מתחת עבדות מלריים, או די
 מלריים, או והולאתי אתכם ממלריים.

בְּרָעָה מִרְמָא
 וְאִקְרִיב יְתֵב
 וְאִהוּ לְכוּן לָא
 אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵכוֹן
 רְחוֹק פִּלְחָן נ
 יְתִכּוֹן לָאֲרַעָא ו
 לְמַתָּן יְתֵה

(ח) נשאתי

שינוי נוסחאות • לישוב

ומעלמם היו עו
 והללתי אתכם נ
 עיקר, ואחר כך
 מלריים ובכלל פר
 כן זו גאולה של
 והולאתי אתכם
 שיש בה גאולה
 שפוכה. ואחר כן
 תורה כי שם נ
 והוא אומרנו והי
 אומרם ז"ל (בר
 וגו' כי צקש מש
 אומות העולם ו
 אעשה ע"כ, וכן
 ולא לאומות העו
 יראה על דרך א'
 נאמרנו בפסוק

לח) שהיה די באומ
 מלריים, בכל, יון, אדו
 שאני הולאתי אתכם
 זאת הבטחה שעתידי
 אתכם מעול מלריים,

מרג שגזר פה היא חיוגנו עזרה

לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי
 אֹתָהּ לָכֶם מִוְרֶשֶׁת אֲנִי יְהוָה:
 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֶּן אֶלְבָּנִי יִשְׂרָאֵל
 וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקְצֶר רוּחַ

וַיַּעֲקֹב וְאִתָּן יְתָהּ כִּבּוֹן יִרְתָּא
 אֲנָא יי: וּמִלִּיל מֹשֶׁה בֶּן לְבָנֵי
 יִשְׂרָאֵל וְרָא קִבְיָיו מִן מֹשֶׁה
 מִמַּעֲק רִוְחָא וּמִפְלָחָנָא רִוְחָא

לקט בהיר

רש"י

(כג) ואין זה שמיעת אוזן, ולא מלשון הנה, אלא קבלה כמו
 ושמע יעקב אל אביו ואל אמו, וכן בכל מקום שמקושר
 למטה במיבת "אל" או בקישור ב"ת כגון לשמוע בקולו, אך
 כאן אין ענינה לנ"י ולעשות, שלא היה כאן שום ציווי או
 בקשה אלא קבלה בלבד, כלומר לא נכנסו דבריו באזנם, ורצונו
 לומר שאין הפי' שנתייחסו חו"ש מן הגאולה ולא האמינו
 למשה (ב"ב): (כד) פי' לא קבלו תנחומין מתוך טרדת
 ודאגת צרה שהיתה עליהם, אלא שהכתוב הוליא לרתם בלשון
 זה קולר רוח, שמתוך שאדם מקלר בנשימתו ושאיפת הרוח
 נראה ויכיר הצרה והדאגה שבלבו והייאוש, וחזן מזה היתה
 עליהם עבודה קשה (רא"ם): (כה) מחכמי אשכנז דברו
 של רש"י: (כו) אחר שפירש כל הפרשה על פי פשוטו, כדי
 שלא להפסיק באמצע הענין, מביא ראייה זו כאן, כדי לחזור
 תוכן הענין בקילור, וכדי להסמיך אליו ורבותינו דרשוהו
 (בא"י): (כז) פי' כי לפי פשוטו כבר אמרנו שרק מאמר וידבר
 אלקים אל משה שיך לענין של מעלה, אבל משם והלאה
 שיך לענין של מטה, כלומר מן ויאמר אליו אני ה' עד ואזכור את
 בריתי כל זה הקדמה על לכן אמרו וכו', משא"כ לפי
 הדרוש יהיה פסוק ב' ג' וד' כולם שייכים למעלה וכולם הם דברי
 תוכחה למשה (ג"א), והדרוש יאל לרז"ל משום דקשה,
 אם לפי פשוטו כל ג' פסוקים הללו מיותרים הם, כי למה להכתוב
 לספר נבואת האבות לפחות מעלתם נבואה שלא נגלה
 אליהם נבחייה ובמדרגה הגדולה, והיה די לומר שבעבור ששמי
 הוי"ה אמור לנבי"ו והוא אחתי וכו', והא לך ראייה שלא צוה
 הקב"ה לומר כל זאת לישראל ולמה א"כ לומר למשה, למה אמרו
 ז"ל כי נרמזו בכתובים גם תוכחה למשה (רמב"ן): (כח)
 הפסד גדול יש על גדולים שאבדו ואיני יכול למצוא חסידים אחרים
 כמותם (רש"י בגמ'):

(ט) ולא שמעו אל משה. לא קבלו^{כ"ג} תנחומין:
 מקצר רוח. כל מי שהוא מילר, רוחו ונשימתו*
 קלרה^{כ"ד} ואינו יכול להאריך בנשימתו. קרוב לענין זה
 שמעתי צפרשה זו* מרבי צרוך צר' חליעזר^{כ"ה},
 והביא לי ראייה ממקרא זה (ירמי' ע"ג כ"א) צפעס הזאת
 אודיעס את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה', למדנו
 כשהקצ"ה מאמן את דבריו הפילו לפורענות מודיע
 ששמו ה' וכל שכן האמנה לטובה^{כ"ו}, ורבותינו
 דרשוהו (ש"ר - תנח' - סנהד' ק"ח). לענין של מעלה^{כ"ז},
 שאמר משה למה הרעותה, אמר לו הקצ"ה חבל על
 דאבדין ולא משתכחין^{כ"ח}, יש לי להתאוון על מיתת
 האבות, הרצה פעמים נגליתי עליהם צאל שדי, ולא
 אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת (ג' י"ג) מה שמו מה
 שנינו נטחאות * ושמח. * פרשה זו מפי רבי.

אור החיים

אבל כל דור יולאי מזרים מבין עשרים שנה נפלו
 פגריהם צמדצר, ותגדל הקושיא למה שאמרנו
 שנשבע ה' על כל הדברים באומרנו לכן ואמרנו ז"ל
 (שמו"ר ו') אין לכן אלא לשון שבועה. ונראה כי
 מקור החכמה נחכס על קושיא זו וקודם אומרנו
 והבאתי אחכס וגו' אמר וידעתם כי אני ה' המוליא
 וגו' פי' תנאי הוא הדבר וצוה והבאתי וגו' וזולת זה
 אם תנאלו ה' אין כאן הבטחה זו, ואשר על כן כתב

פרט זה של ידיעת ה' וגו' באמצע הבטחות הטובות
 ולא חיחר ולא הקדים לומר עד כאן הוא צשבעה
 בלא תנאי אבל פרט זה של הבאתם לארץ תנאי הוא
 הדבר וידעתם וגו' אז והבאתי וזולת זה יהיה מה
 שיביא:
ז. מקצר רוח. אולי כי לצד שלא היו בני
 תורה לא שמעו^{כ"ה}, ולזה יקרא קולר רוח כי התורה
 מרחצת לבו של אדם:

אור בהיר

שבעל הגם יכיר נסו. (מג) ק"ל אדרבה, זו הנותנת שישמעו לנשורת הגאולה בעבור שהיו מעונים בעבודה וקולר רוח. (מד)

קְשִׁיָּא עֲיִהוּן: י
 מֹשֶׁה לְמִימְרֵי: יא

אומר אליהם^{כ"ט}:
 הצרכים לקצור את
 צדמים מרובים, וכ
 אשר חפר, וכן צינ
 השדה לנטות אהלו.
 אמרת למה הרעו
 המדרש מתישב אה
 אחת שלא נאמר וש
 לא הודיעם שך שו
 צין הבתרים נאמר
 מאור כשדים, ו
 שינו נטחאות * קרקע * י
 שדכריהם הם פשט ה
 רש"י ז"ל אומר שכל
 שמוכרת מפני היתור
 הענין או לפי לשון הו
 ומה שלפנינו הענין ה
 וכו', אלא שאמרם באו
 בעענה למה הרעותה
 ואז יהיה מובן ממנו

ומעבודה קש

יגין
 להם קולר רוח,
 עליהם המלאכה
 העבודה, וגם מדר
 עבוד כי יחלש למי
 קן אמר ומעבוד
 עבודתם^{כ"י}. עוד

פשוט נראה דעת המה
 בצמייה זו, ואחר כך נ
 שחקרון המורה היא פ
 לכם תוק במוה"ק בלמי
 נחוש גם היום, שאד
 קשה. (מו) פירוש

← **יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ: אֵי וַיִּמְרְרוּ אֶת־חַיִּיהֶם בְּעִבְדָּה קָשָׁה בְּחֶמֶר וּבְלִבָּנִים וּבְכָל־עֲבָדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבָדְתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָּהֶם בְּפֶרֶךְ: טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילֵדֵת הָעִבְרִית אֲשֶׁר שֵׁם**

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִשְׁיוֹ: יד וַאֲמָרְרוּ יָת חַיֵּיהוֹן בְּפִלְחָנָא קָשִׁיא בְּטִינָא וּבְלִבָּנִין וּבְכָל פִּלְחָנָא בְּחֶמְרָא יָת כָּל פִּלְחָנְהוֹן דְּאִפְלָחוּ בְּהוֹן בְּקִשְׁיוֹ: טו וַאֲמַר מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְחַיִּיתָא יְהוּדִיתָא רְשׁוּם תְּדָא

לקט בהיר

רש"י

פשוטו, ומדרשו מלשון קוף ודדרר, ופירש"י בסוטה היה דומה להם כאלו עיניהם וגופם מלאים קולטים בראותם את ישראל פרים ורזים, והענין היינו קן, אלא שלפי זה אינו חסר כלום (רא"ם): (כא) פי' לא שהם ילדו את הבנים, אלא עשו את הנשים להיות יולדות, לכן נקראו החיות פעמים מילדות ופעמים מולידות, שפירוש שני התיבות שים לגמרי, אלא שאם יש דגוש באחת מאותיות השורש נקרא לשון כזד (לפי שהדגוש הוא במקום הכפל וכזד ללשון למנטא אותו), ומביא ראיות שאין חילוק בין כזד לקל, אבל הראיות שהביא

כקוליים היו צעניוהם: (יג) בפרך. צענודה קשה (אוקי) המפרכת את הגוף ומשברתו (ש"ר - סוטה י"א): (טו) למילדות. הוא לשון מולידות^(כא), אלא שיש לשון קל ויש לשון כזד, כמו שזר ומשבר, דובר

אור החיים

יד. וימררו את וגו'. אומרו צענודה קשה^(יג) פי' צענודה שהיא קשה מלד עלמה אפי' צמוטע ממנה והוא עזות חומר ולצנים ועזות שדה^(כא). ואומרו את כל עבודתם וגו'^(טו) כי לא חאמר שהרפו ידם מהם משיעור הצנין שקצבו להם מקודם אלא שקצצו עבודה ראשונה צמקומה עומדת והוסיפו להם כמו שחאמר שאחר ששמו עליהם כך וכך שיצנו בכל יום אחר שיהיה החומר והלצנים מוכנים לפניהם הוסיפו עליהם לעשות הכנת החומר והלצנים וכל עבודת הכנת הצנין ולא הקילו מלד זה שיעור עבודה ראשונה אשר עזבו צהם בפרך אלא אחת עמה^(כב), וזה מהתחכמות פן ירצה, ואף על פי כן לא הועילו להמעיטם כי נחרבו בני ישראל והספיקו לדבר זה, ואשר על כן ויאמר מלך מצרים וגו' להמית הזכרים:

האמור צענין אמר לשון רבים דכתיב וישימו וכאשר יענו וגו' ויעבדו וימררו כי לא המלך לצדו עושה אלא הוא ועמו, דבר זה עשאו המלך לצדו כדי שיהיה הדבר צסוד שלא ירגישו העבריות להסתיר הריונם ושלא ירחיקו המילדות מילד אותם כאשר אצאר בסמוך:
למילדות העבריות וגו'. לריך לדעת מה אמר להם באמירה זו^(טו). ואולי כי האמירה היא שקרא ואמר העבריות אשר שם האחת וגו'^(טו) כי להיות שבאו לפניו הרבה ולא היה מכיר אלו המילדות לזה קרא בשמותם ליחד להם הדיבור ללד שהיו גדולות של כל המילדות ורצה להטיל הדבר עליהן כי כן דרך השררה. עוד ירצה שהוא עשה אותן גדולות ושרות בקריאה זו על כל המילדות ואשר על כן פרט את שמותן^(ג), ולזה חזר לומר פעם אחרת ויאמר בילדכן וגו' פי' שהלזוי לא לשחיהן לצד אלא לכל המילדות אלא שאלו יהיו

אור בהיר

(מד) וכבר אמר ויעבדו וגו' בפרך. (מה) שעבודות אלו קשות יותר מהבנין. (מו) מה בא לרבות עוד בזה. (מז) זה פירוש מינת את כל וגו'. פירוש תוך מכל עבודתם שהיה עד עתה בפרך תוך מזה וימררו וגו' בחומר וגו'. (מח) הלא על מאמר בילדכן את וגו' אמר ויאמר פעם ב'. (מט) פירוש שמע פרעה שיש בין המילדות ב' נשים חשובות וגדולות מכוין וידע ששמותיהן שפרה ופועה, אבל לא היה מכיר אותן, על כן קרא בקול בנוסח זה מילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם וגו', ולא בלא לפניו ויאמר להן בילדכן וגו'. (ג) פירוש ידע אותן ולא קרא להן לבוא לפניו כמו בדרך הא', אלא בתוך דבריו הזכיר שמוכן, וזה מעלה וכבוד ומנופה

שפרה ושום ו
טו ואמר כד תד
יהודיתא ותחזון ע

ומדבר, כך מוליד וו
שמשפרת את הולדי
(סס) שפועה ומדצ
המפייסות חינוק ו
כמו (ישעי' מ"ב י"ד) כי
צהולידכן^(כב): על ד
ובמקום אחר קראו
י"ח ג') עושה מלאכה
יולר חרס: אם בג'
על הזכרים^(כד) שאמ
שעני נוסחאות • שראו.

בגמ' כלה וחמותה -
כבר נחפרש שב' מיצונו
סוטה: מה יולר זה יכן
גבי יולר כלי חרס אבן
בגזירתו, שאם רק בשב

עליהם שרות. עו
ורוממות על דרך
(דברים כ"ז) והכוו
זה גרם להם פ
המילדות^(כג) ועלו צ
וייטב אלהים וגו' ו
לויב צחי מלכו
טז. ויאמר וגו'
לא
לומר אלא חס בן
שאמרו (סוטה י"א)
בת פניה למעלה
אלו^(כד). עוד לריך לו

כשהמלך מזכיר שם הית

יד ואמררו ית קשיא בטינא ונא בחקלא ית אפלקו בהון גלכא דמצרים דישום חרא

שפּרה וְשׁוּם תְּנִיתָא פּוּעָה: שׁוּ וְאָמַר כִּד תְּהוֹנִן מוּלְדָן ית יהודיתא ותחזון על מתברא אם וְרֵאיתָן עַל־הָאֲבָנִים אֲסִיבֵן הוּא -

רש"י

לקט בדור

ומדבר, כך מוליד ומילד: שפּרה. (זו) יוכבד על שם שמספרת את הולד^(כ) (סס - סס): פּוּעָה. זו מריס (על סס) שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה (סס): פּוּעָה. לשון לעקה, כמו (ישעי' מ"ב י"ד) כיוולדה אפעה: (עז) בילדכן. כמו כהולידכן^(כ): על האבנים. מושב האשה היוולדת, ובמקום אחר קראו משבר (ישעי' ל"ג ג'), וכמוהו (ירמי' י"ח ג') עושה מלאכה על האבנים, מושב כלי אומנות יולד חרס: אם בן הוא וגו'. לא היה מקפיד אלא על הזכרים^(כד) שאמרו* לו אלעגנינו שעתיד להוולד שינוי נטחאות * שראו.

אין פועל יולא (רא"ם): (כב) משפרת את התינוק כשהוא יולא מלא דס (ש"ר), וחזן ממה שקבלה היתה צידס שהן יוכבד ומריס יש הוכחה מסוף הענין שנאמר ויעש להם צמים שהם צמי כהונה ומלכות, ודבר זה ידוע לנו שהן יוכבד ומריס (רא"ם), ועוד יש להוכיח מדאמר תיבת "אשר" סס, גם אמר האחת והשנית בה"א הידועה, וזה לא יתכן רק כשקדם הכתוב לומר שהיו צ', כגון (בראשית י" כ"ה) ולעבר יולד שני צנים סס האחד וכו', וכגון (י"ח ג') ולא שני צניה אשר סס האחד וכו', אבל כאן שלא נזכר שהיו סס צ' מילדות, לזה בהכרח אותן שהן ידועות, וצ' נשים אלו ידועות לנו (גם אלישבע צת עמינדב מפורסמת, לזה יש חד דעה צגמ' כלה וחמותה - מהרש"א), גם משמע שהשנית טפלה לראשונה, על כרחך שהן אשה וצתה הידועות (ג"א): (כג) כבר נתפרש שצ' חיות אלו שוים בפירושם, שהם פועל יולא שלא הן היוולדות אלא עשו ועצו לנשים להיות יולדות. וצגמ' סוטה: מה יולד זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע אף אשה וכו' ופי' רש"י להכי קרי ליה למשבר של אשה אצנים כדכתיב צבי יולד כלי חרס אצנים ואשה נמי ליולד דמיא עכ"ל: (כד) פי' חזן ממה שהיה רוצה להמעיטם צריך לומר טעם אחר צגזרחו, שאם רק צציל המעטה, יותר היה לו לגזור על הנקבות, שהאשה מוגבלת צמנין הלידה, משא"כ הזכר שאחד מעבר

אור החיים

עליהם שרות. עוד ירמוז הכתוב לשון גדולה ורוממות על דרך את ה' האמרת וה' האמירך (דברים כ"ו) והכוונה צזה להגיד שצאמצעות ענין זה גרם להם פרעה מעלה והתרוממות לצ' המילדות^(כ) ועלו צמעלה כאמור צסמוך (פסוק צ') וייטב אלהים וגו' ויעש להם צמים צתי כהונה צתי לוייה צתי מלכות (סוטה י"א): צתי וציאות: **מז.** ויאמר וגו' וראיתן על וגו'. צריך לדעת לאיזה ענין ראיה זו ולא היה לו לומר אלא אם צן וגו', ומה גם לדברי רבותינו ז"ל שאמרו (סוטה י"א): סימן מסר להן צן פניו למטה צת פניה למעלה לא ידעתי למה הולרך לסימנים אלו^(כ). עוד צריך לדעת טעמו למה לא גזר על הכל,

ואין להאמין עליו כי צמדת רחמים נהג לשום להם שארית צארץ כי שורשו שורש אכזרי הוא. עוד קשה אומרו והמיתן אותו צתום' וא"י^(כ) מצלי מעשה קודם לדבר. עוד למה הולרך לומר ואם צת היא וחיה כיון שפרעה לא גזר אלא על הזכרים פשיטא שלא יצקשו המילדות לעקור את הכל. אכן רשע זה נתחכם כדי שפעלה צידו העלה, כי מי זאת האשה אשר חזמין עצמה למילדת להרוג צניה, לזה נתחכם ואמר להן שיתנהגו צסדר זה ויעשו צבעלם דבר ולא ירגישו היוולדות על זה הדרך, כי קודם שיוודע הולד מה הוא אם צן אם צת יראו המילדות על האצנים אם צן הוא ימיתוהו ויאמרו נולד מת ולא יניחו עד שיולא ועויו (לועק סוטה י"ב) אלא שיראו

אור בדור

כשהמלך מזכיר סס היחיד צין הרצים. (נא) ופירוש מלך מנרים הגדיל מלך מנרים. (נב) וכי אין חילוק אחר צין וצ' לנקבה. (נג) ולא אמר תמיתון אותו.

צעבודה קשה (ש"ר - סוטה י"א): תכ"א, אלא שיש צ' ומשבר, דובר

השורש נקרא לשון וצל הראיות שהביא

צ וישימו וכאשר מלך לצדו עושה המלך לצדו כדי עצריות להסתיר לד אותם כאשר

לדעת מה אמר (מ"י). ואולי כי צריות אשר סס ' הרצה ולא היה צותם ליחד להם המילדות ורצה צררה. עוד יראה קריאה זו על כל צותן', ולזה חזר ו' פי' שכווין לא אלא שאלו יהיו

: (מז) זה פירוש ולא על מאמר צילדכן דע ששמותיהן שפרה צלו לפניו ויאמר להן מעלה וכבוד וחנופה

וְהִמַּתֵּן אֹתוֹ וְאִסְבַּת הוּא וְחִיָּה׃
 י וְהִירָאן הַמֵּיִלְדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא
 עָשׂוּ בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיךָ מֶלֶךְ מִצְרַיִם
 וְתַחֲיִין אֶת־הַיְלָדִים׃ שני יח וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־

בר הוא תִּקְמָלֵן יְחִיָּה וְאִם בְּרִתָּא
 הִיא וְתִקְמָנָה׃ י וְדַחֲלָא תִּחְתָּא
 מִן קָרָם יי וְלֹא עֲבָדָא בְּמֵא
 דְּמַלְיָד עֲמָהֵן מִלְּבָא דְּמִצְרַיִם
 וְקִימָא יְת בְּנֵיָא׃ יח וַיִּקְרָא מִלְּבָא

לקט בדיר

רש"י

כמה נקבות כמה פעמים, ועוד הנשים אינן ראויות לעבודה
 כמו האנשים (רא"ם): (כה) פי' הגם שמיצת חיה הוא
 לשון עבר, הוא"ו שצראשה מהפכה לעמיד כמשפטה
 (רא"ם), ואל תטעה לומר שהוא וא"ו המוסיקי, והוא תנאי
 נוסף אם צת היא ואם היא חיה, וחסר הגזירה, כמו לכן כל
 הורג קין, שהגזירה נאשר צבת, לא כן הוא (לברש), עוד
 אשמעינן רש"י צוה, כי תיבת ותיא יוכל להאמר גם על הזכר,
 "חיה" רק על פי רוב נפל ממנו אות ה"א ונאשר "וחי",
 השורש וה"א זו שימוש היא לשון נקבה (ב"ב): (כו) פי' לא רק
 שלא עשו כאשר דבר אליהן להרוג את הילדים, אלא גם
 ותחיין פי' היו מחיין אותם במזון, דאל"כ מיותר הוא, שאם לא עשו
 הרי נשארים בחיים. אבל לא כן הוא ברש"י בגמ', וז"ל:

בן המושיע אותם (סוטה י"ג): וחייה, ותחיה (כ"ה):
 (ח) ותחיין את הילדים. מספקות להם (מים
 ומזון) (ש"ר - סוטה י"א), תרגום הראשון וקיימא,
 והשני וקיימתון, לפי שלשון עבר* לנקבות רבות
 תיבה זו וכיוצא בה משמשת לשון פעלו ולשון
 שינוי נוסחאות * עברי - עברית.

אור החיים

על האנשים קודם שיצא לעולם אם בן הוא, ומניין
 ידעו לזה אמרו ז"ל סימן מסר להן, ולזה אמר
 והמיתן בתום וא"ו כי מלוא ראשונה לזה אותן
 להבחין לדעת אם בן הוא קודם שיצא לעולם ויתן
 קולו, ובה' והמיתן אותו בלאתו מצטן אמו. ואומרו
 ואם צת היא וגו' (י) נתכוון גם כן צוה כדי
 שבאמלעות ענין זה לא ירגישו בדבר הנשים
 היולדות כשיראו שלפעמים ולדותיהן מתקיימין לא
 יחשדו במילדות והם לא יבחינו כי הורגות הזכרים
 ולא הנקבות (י). ואולי שזוה עליהן לבל יודיעו הזכר
 אלא יאמרו שהגולד נולד מת שבאמלעות כן יסתר
 החשד, וצוה נתישבו כל הדקדוקים. והנה ענה
 חכמה יען פרעה בדבר זה (י) לבל יוכלו עלות
 מהארץ, והוא כי באמלעות שיהרגו כל זכר ויתרבו
 הנשים והן האשה טוב למיתב טון דו ויתחברו נשי
 ישראל עם המלריים ויתחתנו בהם ומעכה אין

מליאות לעלות מן הארץ כשיביו לעם אחד. גם
 יפגימו הנפשות הקדושות בערצוב הנפשות
 העמאות והיו שם עד עולם צ"מ. ותמלא שאמרו
 ז"ל (ויק"ר ל"ג) שלא נגאלו ישראל עד שהיו בהם
 ד' דברים וא' מהם ששמרו עלמם מן העריות, ועל
 זה מפורש בקבלה (שה"ש ד') גן נעול וגו', ואם היו
 מתחתנים עם המלריים לא היתה צר מינן תקומה
 לשואיכה:
יז. והיראן המילדות וגו'. לריך לדעת למה
 כפל לומר ולא עשו ותחיין. ורז"ל
 אמרו (סוטה י"א) שהיו מספקות מים ומזון. ולריך
 לדעת למה לא היו עושים להם כן מקודם. ואולי
 שידוע הכתוב שלא פסקו מהבעבה, והוא סיבת
 היראה שיראו את האלכים אפי' על מניעת
 ההטבה (י) שהיו רגילין להטיב בסיפוק מזון ולא
 מלבד שלא עשו וגו' אלא ותחיין. או לעולם כי

אור בדיר

(גד) פירוש דבר זה הוא גם כן מגזירתו שיהרו שלא ימותו הצנות.
 למה רק הנשים נולדו ממים, הלא דבר הוא, וסוף כל סוף יודע להן.
 הדבר, אם כן היה לו ענה טובה יותר מזה, והוא להרוג כל ילד השני באין מילוק בן או בת, שבה גם כן יתמעטו ויהיה הדבר בהסתר
 יותר. (גז) פירוש בשלמא על התמדת ההטבה שייך לומר שעשו מממת יראת אלוקים, אבל על מניעת הרחיבה אחמהה, וכי יראת

דמצרים לחיתא ואמר
 דין עבדתין ית פתנמ
 וקנמתין ית בנאי: יט

רש"י
 פעלחסי, כגון (ב' י"ט) ותו
 עבר) כמו ויאמרו לזכריסי
 ח"ד כ"ה), לשון דברתם כמו
 י"ג י"ט) ותחללה אותי אל כ

ולא המיתו, אלא יהיה די בלא
 פירושא: שהוא לא ידע מה ש
 להחיות, ולמה הלכו בכלל, לזה נ
 ובמצטאותם ואין ניכרים אלא
 שפרעה דיבר אל המילדות למו
 בלשון ארמי, לזה הביא התרגום
 מסוי' דברו, אמרו, תללו, והטוב
 לריך להיות שלשון "עברי", אז
 הוא מלשון עבר, אלא כוונת רב
 (רא"ם): (כה) מציא לשון ה

מקודם לא נהנו דעהם נ
 ומזון, ואחר שזוה להם פר
 אם ימות א' מהגולדיסי
 להוציא עלמן מהחשד ה
 שימות מיתה עלמנו מחסר
 רמו צתיבת את האלהיס'
 חשד בני אדם להיות נקוי
 אומרו כאשר דיבר כ"ף ג
 ולא דומה לו. או יראה לו
 הוא כשיגזור מלך דבר על י
 דבר מלך חזק ואימת מלך
 ובאורך הימים אחר הגז
 כודיע הכתוב כי הצדקניו
 סמוך לגזירה, והוא אומרו

אלקים לריך לדבר שלא להרוג אלם
 ומרים קיימו חס ושלוס גזירת פרו

כא ויהי כִּי־יִרְאוּ הַמִּילֵדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים
וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים: 1 כב וַיֵּצֵאוּ פְרַעְה
לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר פְּלִיטוֹת הַיְלֹדֹת
הַיְאֹרֶה תִשְׁלִיכְהוּ וְכָל־הַבֵּת תִּתְחַיֵּן:

עמא ותקיפו לחרא: כא ויהוה בר
דחילא חיתא מן קדם יי ועבר
להון בתין: כב ופקיד פרעה לקבל
עמיה למימר כל ברא דיתיליד
ליהודאי בנהרא תרמניה וכל

לקט בהיר

רש"י

ילך א"כ הה"א מן היסוד וזאת השלישית: (לב) הלא
עשיית הבתים טובה היא, ואם פי' וייטב טובה אחרת למה
פרט הבתים והעלים האחרות, אלא ודאי כלל ופרט הוא ואין
בכלל אלא מה שפרט (רא"ם), ואין קושיא למה הפסיק
במאמר וירב העם וגו', כי אין מלך בלא עם, לזה אמר
שנתרבו ויעלמו מאוד והיה מקום לעשות בתוכם בתים
(אודה"ח): (לג) כי ויעש פירושו מי שגזר במקום, והוא
הקצ"ה, שנאמר יראו המילדות את האלקים, וא"כ לא שייך
בתים גשמיים (במ"ח), ובגמ' פליגי רב ולוי חד אמר
כהונה ולויה וחד אמר מלכות, וסבר רבינו שתנא בתרא
להוסיף בל ולא לחלוק (ב"ב): (לד) שמשפחת דוד מלך
ישראל נקראו אפרתים הגם שלא היו מהר אפרים, אלא משום
שגזרו ממרים הנקראת אפרת כדאיתא בגמ', ולאז דוקא בן
אחר בן, אלא איזו אשה מורעם של כלב ומרים נישאת לאחד
ממשפחת רם, אעפ"כ נקראת כל המשפחה על שמה של מרים
משום חשיבותה (מהרש"א): (לה) והספק יאל להם שראו שיתגדל
צבית מלרי, וכן היה שנתגדל צבית פרעה
(צל"ד): (לו) אצל מאומרו לכל עמו אין ראיה, שיכול להיות
פירושו שגזר למצריים להשליך ילדי ישראל, שלא סמך על

הטובה: (כא) ויעש להם בתים. (כב) צתי כהונה
ולויה ומלכות (כג) שקרויין צתים, ויבן* את בית ה'
ואת בית המלך (מ"א ע"י), כהונה ולויה מיוכבד,
ומלכות ממרים (כד) כדאיתא במסכת סוטה (מ"א -
ש"ר): (כז) לבל עמו. אף עליהם גזר יוס שגולד
משה, אמרו לו אלטעגנינו היום נולד מושיענ* ואין
אנו יודעים אם ממלרים אם מישראל (כח), ורואין אנו
שסופו ללקות צמים, לפיכך גזר אותו היום אף על
המצריים, שנאמר כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד
לעצריים (כט), והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי

שינוי נוסחאות: אשר בנה-שלמה. המושיע.

אור החיים

לד כי יוכבד ומרים נחוו נפשם עלינו ועברו פי
מלך ועוד להם שזנו ופרנסו משלהם לזה יחשבו
עליו הוא אצינו הוא מלכנו הוא מושיענו. וכלך גם
כן לדרך זה כי לד שאלו ענפי נשמתו של משה
דכתיב (ישעי' ס"ג) משה עמו לזה סבלה יוכבד
עולינו להגן צעדינו ולספק מים ומזון כמשפט
היולדים לצניהם, ולדברי המפרשים (רש"י)
שהכעבה היא עשיית הבתים יש לומר כי טעם
שהפסיק באומרו וירב העם שזולת זה אין מקום
לצתי כהונה וצתי מלכות כי אם אין עס אין מלך
וכן, לזה הקדים ה' העם ואחר כך עשה להם
צבם בתים וגו':

צבד ולא ידעו צנות ישראל, כשלא עלתה צידו עשה
הדבר צפירסוס וזה לכל עמו על הדצ"י) כי חשב
כי אין נמלט מהם לד היותם רבים ונכרים שלא
ירחמו עליהם, עוד אולי לד שראו באלטעגנינות כי
מושיען של ישראל נולד ועחיד ללקות צמים
(סנהדרין ק"א). לזה גזר גזירה חזקה ומינה כל
איש מלרי על הדצ"י) וצוה אין נמלט מידם,
ואומרו לאמר פי' לא שהמצריים הם עלמם
ישליכוהו אלא שיאמרו לצני ישראל שכל אחד ישליך
בניו, והטעם למה שאמרנו שהגזירה היתה לד מה
שראו אלטעגנינו וכו' מן הסתם יראו הדרך שלקה
בו שהוא ע"י ישראל, לזה גזר שצני ישראל הם
ישליכו אותו היאורה, וכמו שכן היה שיוכבד היא
השליכה את משה ציאור. או ירצה לאמר שהם ילכו

אור בהיר

ז"ל. (עג) פירוש לא שהמצריים ישליכו בני עמם ליאור, אלא כל הבן הילוד לישראל. (עד) וגם לדרך זה רק בן הילוד לישראל.

ברתא תקימונ: א
מדבית לוי ונסיב י
ב ועדיאת אתתא
וחות יתיה ארי

מריצה (ש"ר - סוטה טס):
היה ממנה מפני גזיר
וילך שהלך צעלם צחו
פרעה, אם פרעה גזר
הנקבות רש"י ישן ו
שניים, ואף היא נהפך
היתה, שגולדה צבואה
ועשר שנים נשחכו
שמונים שנה, אם כן
מאה ושלושים וקורא ל
טוב הוא. כשגולד נת

ידענו שאתן היה נולד ו
הריונה היתה ממה, א'
שעשה לה אפיריון צפומ
היתה תחת רשות אציה
בשקה, שהרי תמיד נעשו
ופורחים באויר, חוץ ממני
כל ילד טוב לאמו למסור

לכל שכן על שכונת
העם (ע"י). ויש מרבות
גזר (סוטה י"ג), וז'
אמרנו לפרעה כי צו
עמו. אבל פשט הכה
בישראל כי גזירה זו
יוכבד נתנה משה
והאלטעגנינים ראו י
הגזירה אלא יוס ליד
מקום לגזור עוד, אי
הילוד היתה צתמידו

ואין חילוק בין ב' הדרכים
מלרי שאין לו בשכונתו ישן

מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִים הֵם עַל־כֵּן הֵם צְעָקִים
 לֵאמֹר נִלְכָה נִזְבַּחַה לְאֱלֹהֵינוּ: ^א תִּכְבֵּד
 הָעֶבְדָּה עַל־הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲשׂוּ־בָה וְאֶל־
 יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי־שֹׁקֵר: ^ב וַיֵּצְאוּ נְגִשֵׁי הָעַם

עַל כֵּן אֲנֹנִי צֹחֲוִין לְמִימֵר נְגִישֵׁי
 נִרְבַּח קָדָם אֱלֹהֵינוּ: ^א תִּתְקַף
 פְּלִחְנָא עַל גְּבֻרָא וַיִּתְעַסְקוּן בָּהּ
 וְיָא וַיִּתְעַסְקוּן בְּפִתְגָמִין בְּמַלְוִין:
 וַיִּפְקוּ שְׁלִטוֹנֵי עַמָּא וּסְרֻכּוּהִי

לקט בדור

רש"י

כוונתו להרויח את התבן, אלא לענות אותם שלא יתבעו ללכת
 לעבוד, לזה לא די שלא יחסר מן הסכום, אלא שלא יחסר
 סכום של כל אחד אחר שהלך כל אחד ללקוט, גם אמר תיבת
 „ליום” שאין יום אחד מכין לחבירו אלא כל יום ויום לבדו,
 וגמר אומר למען תכבד, כדי לקשר פסוק זה עם שלאחריו,
 שאין זה ב' דברים מניעת התבן וחזן מזה גם תכבד, אלא
 טעם מניעת התבן הוא למען תכבד (נח"י): טז) וכמו
 שמפרש בתוספת ביאור בדיבור הסמוך שלא שהם רפויים
 וחלשים וחולים, אלא המלאכה רפוייה ועוזבה, וא"כ נרפים
 הם מן העבודה (סה"ז), כי רפיון פירושו ב' דברים
 הנריכים להאחז זה בזה נתפרו ועזבו זה מזה, והכתוב אומר
 נרפים „הם” האנשים שהנחירה בידם וזה הייתה טענת
 פרעה, ורבינו הוסיף המלאכה רפוייה שעל זה היא ההקפדה
 (ב"ב): יז) והתיבה עזר מגזרת תוך, כמה שיש
 בתוכו: יח) אומרו „תמיד”, שזה הוא החילוק בין לא
 ידברו ובין שלא ישעו, שתיבת שעה פירושו דיבור תמידי,
 ועל זה הייתה ההקפדה (נח"י), ואמר „רוח” פי' הגם
 שאינו שקר שהלא באמת רונים לילך ולזכות, אבל לפי דעתו

לכס, אותו סכום תשימו עליהם גם עתה, למען
 תכבד העבודה עליהם: ^ב בי נרפים. מן העבודה"י
 הם, לכך לצם פונה אל הבעלה ולועקים לחמר נלכה
 וגו': מתבנת. ותכן לבנים (י"ח), ולו נתכנו עללות
 (ש"ס ב' ג'), את הכסף המתכן (מ"ב י"ב י"ג), כולן לשון
 חשבון הם: ^א נרפים. המלאכה רפוייה בידם ועוזבה
 מהם והם נרפים ממנה, רערי"ש שלע"ז: טז) ואל
 ישעו בדברי שקר. ואל יהגו וידברו תמיד בדברי
 רוח"י) לחמר נלכה נזבחה, ודומה לו (תהי קיי"ט קי"ז)
 ואשעה בחקיק תמיד, למשל ולשיניה (דברי כ"ח ל"ז)
 מתרגמינן ולשועי, ויספר (ברא' ל"ז ט"ז) ואשחתי, ואי
 אפשר לומר ואל ישעו לשון (ברא' ד' ד') וישע ה' אל
 הצל וגו' ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ולפרש אל
 ישעו אל יפנוי"ט, שאם כן היה לו לכתוב ואל ישעו אל
 דברי שקר או לדברי שקר, כי כן גזרת כולם, ישעה
 האדם על עושהו (ישעי"י י"ז ז'), ולא שעו אל קדוש
 ישראל (שם ל"ה א'), ולא ישעה אל המזבחות (שם י"ז ח'),

הטמאה הוא שוא כרוח שאין בו ממש, וכמו שמלינו בעשרת הדברות שאמר הכתוב שוא במקום שקר כמו כן להפך אמר כאן
 שקר והוא שוא, וזה שאמר רש"י בסוף דבריו בדברי שוא והבאי (מ"ל): יט) פי' תיבת שעה יש לה ב' שרשים והם
 בגזירה אחת ממש, פעמים משמש לשון דיבור ופעמים לשון פנייה, והכל לפי הענין, וחילוק זה יש ביניהם, שאם הוא שורש
 דיבור ומקושר לאיזו תיבה יכול להיות מקושר בתיבת „אל” או בלמ"ד כגון וידבר אל משה או דיבר למשה, גם יכול להיות
 מקושר בנ"ת או במ"ם כגון דיבר ממה או דיבר במשה שפירושו לא שדיבר אליו אלא דיבר לאחרים ממנו והוגה בו ועוסק
 בו, אבל שורש פנייה אי אפשר רק באופן אחד, ולא יתכן הבניית בשום אופן (בא"י), ובפ' בראשית פסוק (ד' ד') וישע

הטמאה הוא שוא כרוח שאין בו ממש, וכמו שמלינו בעשרת הדברות שאמר הכתוב שוא במקום שקר כמו כן להפך אמר כאן
 שקר והוא שוא, וזה שאמר רש"י בסוף דבריו בדברי שוא והבאי (מ"ל): יט) פי' תיבת שעה יש לה ב' שרשים והם
 בגזירה אחת ממש, פעמים משמש לשון דיבור ופעמים לשון פנייה, והכל לפי הענין, וחילוק זה יש ביניהם, שאם הוא שורש
 דיבור ומקושר לאיזו תיבה יכול להיות מקושר בתיבת „אל” או בלמ"ד כגון וידבר אל משה או דיבר למשה, גם יכול להיות
 מקושר בנ"ת או במ"ם כגון דיבר ממה או דיבר במשה שפירושו לא שדיבר אליו אלא דיבר לאחרים ממנו והוגה בו ועוסק
 בו, אבל שורש פנייה אי אפשר רק באופן אחד, ולא יתכן הבניית בשום אופן (בא"י), ובפ' בראשית פסוק (ד' ד') וישע

אור החיים

משקה מים כאמור בדבריהם ז"ל ואין להקשות
 מאומרו גם תמול גם היום(י"ט), כי יום שלפניו לא
 כילו חקם ללד שהיה יום בשורה והיו מקוצרים לפני
 משה שעשה לעיניהם האותות:

עליהם(י"ט). ואולי שיכוין לומר שלא ראו ללכת לזכות
 אלא ללד שראו שהטיב ה' עמם שהקל מעליהם
 השעבוד והם בעלים על כן וגו' פי' על זה הם
 לועקים לחמר נזבחה וגו' פי' להביא קרבן תודה על

ח. ^א בי נרפים וגו'. נריך לדעת מי תלה נעקת
 עבודה לאלהים ללד שהעבודה רפוייה

הטוב שהוליאם מלרת השעבוד, שזולת זה מה טובת
 ה' עליהם להחייב לזכות לו, לזה אמר תכבד

אור בדור

ששה חדשים ולמד דעה ג' חדשים והרשות נתונה. רעז) בפסוק י"ד, שמה נראה שהיה ריבוי העבודה ב' ימים. רעז) הלא

ואמרו לעמא לן
 פרעה לית אנא
 יא אתון איתרו כ
 מאתר רתשכחו

ולא מלאחי שימו
 אחר לשון דבור
 שימוש צי"ת, כגו
 מרים ואהרן בזו
 (תכ"י ד' א'), לדבר
 (תהי קיי"ט מ"י), אף
 נדברים בדברי ש
 לכם תבן. ולרי
 נגרע דבר מכל נ
 צהיות התבן נ

במהירות ובמרוצה,
 שיבטלו הזמן

העבודה עליהם
 של שקר כי אפי'
 פסקה טובת רפ
 מאומרם ללכה ו
 כי מה שיבטלו
 ידחקו עלמם לעז
 תשלום מלאכתם
 תאספון לתת תב
 נרפים וגו' על כ
 שאחריה אמירה
 שיעשו בחזרהם
 באומרו ואל יש

אדרבה יותר יש לעז
 הושיעם אלא הנוגשין
 יכולים להשלים.
 אות צי"ת של דבר

תרגום לשון הקודש

כט וְדַנְיָאֵל הָיָה הַצְּלִיחַ
בְּמַלְכוּת דְּרִיּוֹשׁ,
וּבְמַלְכוּת פּוֹרְשׁ פְּרִסְאָה:
א בְּשַׁנַּת אַחַת לְבַלְשַׁצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל, דְּנִיָּאֵל רָאָה
חֲלוֹם, וַחֲזוֹנוֹת רֵאשׁוּ
[רָאָה] עַל מִשְׁכְּבוֹ, אִזְּ
פְתַח הַחֲלוֹם, רֵאשׁ
דְּבָרִים אָמַר: ב פְּתַח

כט וְדַנְיָאֵל דְּנָה הַצְּלִיחַ בְּמַלְכוּת דְּרִיּוֹשׁ
וּבְמַלְכוּת פּוֹרְשׁ פְּרִסְאָה: פ
ז א בְּשַׁנַּת חֲדָה לְבַלְשַׁצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל דְּנִיָּאֵל
חָלַם חֲזָה וַחֲזוֹי רֵאשָׁה עַל־מִשְׁכְּבֵהּ בְּאֲדִין
חָלְמָא כְּתַב רֵאשׁ מַלְיָן אָמַר: ב עֲנָה דְנִיָּאֵל
וְאָמַר חֲזָה הָיִית בְּחֲזוֹי עַם־לִילְיָא

דְּנִיָּאֵל וְאָמַר: רֵאשָׁה הָיִיתִי בְּחֲזוֹינִי עִם לִילְיָהּ, וְהִנֵּה אַרְבַּע רֻחוֹת הַשָּׁמַיִם מְגִיחוֹת לִי
רש"י

(כט) ובמלכות כורש. שמלך אחר דריוש. שלא מלך דריוש המדי אלא שנה אחת ונהרג במלחמה, כאשר
כמוז בספר יוסף בן גוריון, והמליכו את כורש חתנו עליהם בתוך החיל: (א) באדין חלמא כתב. או

מצודת דוד

(כט) ודניאל דגה. ודניאל זה הצליח למשול ממשל רב בימי מלכות דריוש, ובתחלת ימי מלכות כורש הפרסי, אבל לאחר זמן פירש עצמו מעבודת המלך, ומינה את זורובבל תחתיו וכמו שנאמר למעלה: (א) בשנת. בשנה האחת לבלשאצר: חלם. ראה דניאל חלום: וחזוי ראשה. בהיותו ישן על משכבו, והוא כפל ענין במלות שונות, כי החלום באה במראות המוח שכראש: באדין. אז כתב לעצמו לזכרון את כל דברי החלום, אבל לזולתו אמר רק ראשית הדברים ולא כולם: (ב) ענה. הרים קול ואמר ולא סיפר הכל כי אם ראש מלין אמר לבני דורו: חזה. רואה הייתי במראה עם שינת הלילה, רוצה לומר בעת השינה:

אבן עזרא

(כט) ודניאל דנה הצלח במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסאה. והנה יורה כי לא חיה יותר כי זקן היה, וששבצר הוא זורובבל ולא דניאל, בשתי ראיות, שאמר על זורובבל פחת יהודה ויהי לו לששבצר שמייה, כי פחה שמייה, וראיה אחרת גדולה וחזקה מזאת, שאמר זכריה (זכריה ד ט) ידי זורובבל יסדו הבית הזה, וככה כתוב בספר עזרא (ה טז), ושם כתוב אדין ששבצר דך אתא יהב אשיא די בית אלהא די בירושלים: (א) בשנת חדה לבשאצר. עתה אחל לפרש הנבואות: ריש מלין אמר. אמר יפת ראשי דברים דבר ולא כל דברים, ולפי דעתי ככה ראשית דברי דניאל: (ב) ענה, עם ליליא. בחזון

רבינו סעדיה גאון

(א) בשנת חדה לבשאצר. זה החזון ראה דניאל בככל בשנה הראשונה לבלשאצר, ונכתב מוקדם ומאוחר בספר: באדין חלמא. בכך החלום היה כתוב וראש דבריו אומרים. וזה פירושו, דניאל ראה חלום ומראה ראשו

נושאי הפרק

- (א-ג) חלומו הנורא של דניאל על ארבע החיות.
- (ד) תיאור החיה הראשונה - אריה עם כנפי נשר.
- (ה) החיה השנייה - דוב ומאכלו בפיו.
- (ו) החיה השלישית - נמר בעל ד' ראשים וד' כנפים.
- (ז-ח) החיה הרביעית - נוראה ומשונה בעלת עשר קרניים.
- (ט-י) מראה זקן היושב על כסא - בית דין של מעלה.
- (יא-יב) סוף החיות - השמדתן ונפילתם.
- (יג-יד) חזיון האדם שקיבל מלכות נצחית.
- (טו-טז) דניאל מבקש פתרון לחזון.
- (יז-יח) הפתרון - החיות הם המלכיות, וישראל ימלכו לנצח.
- (יט-כו) רשעותה ואבדנה של החיה הרביעית.
- (כז-כח) המלכות שתהיה לעם הקודש לעולם.

תרגום לשון הקודש

הגדול: ג אַרְבַּע חֲזוֹ
גְּדוֹלוֹת עוֹלוֹת מִן הַיָּב
שׁוֹנוֹת זו מִזו
ה רֵאשׁוֹנָה בְּאֲרִיד
וּכְנָפֵי נֶשֶׁר לָהּ, רֵאשׁ
הִיִּיתִי עַד אֲשֶׁר נִמְרַט
כְּנַפֶּיהָ, וְהִרְמָה בְּ

(המלוס כתב) וראשי הדברים
ארבע רוחי שמיא מגי
נושנות בלות מארבע רוחו
הים הגדול וסוערות אומו: (ו)
חיות: שנין דא מן ז
(ד) קדמיתא כאריה וגו

מצודת

(ב) וארו. כמו ואלו, רוצה לומר
כמו גוחי מבטן (מהליס כג י)
ואמרטה משער רא
היו משונים במראיהם זה מז
עומדת על עמדה עד אשר
שהנה להועיל לבל תפול: ז

הלילה: וארו. כמו ואלו,
ידע אלמנותיו (יחזקאל יט ז)
כמו יגיה ירדן. (איוב מ כג): ז

על משכבו, אז החלום רא
דניאל רואה הייתי במראות ה
השמים מקיפין לים הגרוי
נלחמים כמו לאגחא קרבא
נוסעין והולכין כמו בגיחו
יש אומרים כמו ותגח בנהו
ירדן אל פיהו (איוב מ כג) ל
מים לשתות ליכש ולמעט,
הגדול למען ישאו הרוחות ז
העבים למען הריק מקום ת
הרוחות יכשו מי הים הגדול
סלקין מן ימא רבא, המה
לחיות רעות: (ג) שניין דא
בגזירותיהן. נבוכדנצר גזר

(ד) קדמיתא כאריה וגפין די
שתי דמויות, לקיים דברי מש

תרגום לשון הקודש
הגדול: ג' וארבע חיות גדולות עולות מן הים, שונות זו מזו: ד' הראשונה כַּאֲרִיָּה, וכנפי נֶשֶׁר לָהּ, רואה הייתי עד אֲשֶׁר נִמְרָטוּ כַּנְפֵיהָ, והורָמָה מן

דניאל ז
עג
וְאָרוּ אַרְבַּע רוּחֵי שָׁמַיָא מְגִיחִין לְיַמָּא רַבָּא: ג' וְאַרְבַּע חַיּוֹן רַבְרָבִין סִלְקוּן מִן־יַמָּא שְׁנַיִן דָּא מִן־דָּא: ד' קִדְמִיתָא כְּאֲרִיָּה וְגַפִּין דִּי־נֶשֶׁר לָהּ חֲזָה הָיִית עַד דִּי־מְרִיטוּ גַפִּיה קְרִי: גַּפְּהָ וְנִטְלִית מִן־אַרְעָא וְעַל־רַגְלִין כְּאֲנַשׁ הַקִּימַת

רש"י

(המלום כתב) וראשי הדגים אמר: (ב) וארו. והנה: ארבע רוחי שמיא מגיחין וגו'. ארבע רוחות נושטת צלות מארבע רוחות העולם ונלממות עם הים הגדול וסוערות אותו: (ג) וארבע חיון. וארבע מיוט: שנין דא מן דא. משונות זו מזו: (ד) קדמיתא כאריה וגפין די נשר לה. היא

מצודת ציון

(ב) וארו. כמו ואלו, רוצה לומר והנה: מגיחין. ענין יציאה. כמו גוחי מבטן (מהליס כנ"י): (ד) מריטו. תלשו. כמו ואמרטה משער ראשי (עורא ט ג): והיו משונים במראיהם זה מזה: (ד) קדמיתא. הראשונה תארה כאריה ולה כנפים כשל נשר: חזה. רואה הייתי עומדת על עמדה עד אשר נתלשו כנפיה ונשאת מן הארץ ממקום איתן ותוזק מעמדה בעזר טיטת כנפיה שהנה להועיל לבל תפול: ועל רגלין. ועמדה על רגליה לבר כבן אדם, כי מעתה לא היה לה עוד עזר

אבן עזרא

הלילה: וארו. כמו ואלו, ויש אומרים כי כמוהו וידע אלמנותיו (יחזקאל יט ז) שהוא ארמנותיו: מגיחין. כמו יגיח ירדן (איוב מ כג): לַיַּמָּא רַבָּא. לים הגדול:

רבינו סעדיה גאון

על משכבו, אז החלום ראשית דבריו. ענה ואמר דניאל רואה הייתי במראות הלילה, והנה ארבע רוחות השמים מקיפין לים הגדול. ויש אומרים מגיחין נלחמים כמו לאגחא קרבא (דברים כ ג). ויש אומרים נוטעין והולכין כמו בגיחו מרחם יצא (איוב לח ח). ויש אומרים כמו ותגח בנהרותיך (יחזקאל לב ב). יגיח ירדן אל פיהו (איוב מ כג) לשון שאיבת מים ומלוי מים לשתות ליבש ולמעט, כלומר מתבלבלין בים הגדול למען ישאו הרוחות עבים אל הים, וישאבוהו העבים למען הריק מקום תעלת מימיו, ומכח אותן הרוחות יבשו מי הים הגדול. ואז ארבע חיון רברבין סלקין מן ימא רבא, המה ארבע מלכיות שמשולין לחיות רעות: (ג) שניין דא מן דא. שונות זו מזו בגזירותיהן. נבוכדנצר גזר לעבוד לצלם, והעובר

מדרשי חז"ל

(ד) קדמיתא כאריה וגפין די נשר וגו'. למה ראה דניאל שתי דמויות, לקיים דברי משה ודברי ירמיה, משה אמר כאשר ידאה הנשר, ירמיה אמר הנה כאריה יעלה, עלה אריה מסובכו. (ילקו"ש).

ודש
הצליח
דיווש
פרסי
אשצר
ראה
ראשו
או
ראש
פתח
לים
כאשר
גב. או
מראות
את כל
דברים
זר הכל
הייתי
שינה:
ושם
י בית
עתה
זר יפת
זי ככה
בחזון

מאותר
ראשו

עד דניאל ז

וּלְבַב אֲנֹשׁ יְהִיב לָהּ: הַוְאֲרוֹ חַיּוּהָ אַחֲרֵי תַנְיְנָה דְמִיָּה לְדֹב וְלִשְׂטַרְחַר הַקָּמַת וְתַלְתַּת עַלְעִין בְּפַמָּה בֵּין שְׁנִיָּה קַדִּי: שְׁנָה וְכֵן אַמְרִין לָהּ קוּמִי אֲכָלִי בֶּשֶׂר שְׂגִיָּא: וּבְאַתְרַּהּ דְּנָה

תרגום לשון הקודש

הָאָרְץ, וְעַל רַגְלֵיהֶם הִקְמָה פְּאָדָם, וְלֹב אָדָם נָתַן לָהּ: הַוְהִנָּה חַיָּה אַחֲרַת שְׁנִיָּה, דּוּמָה לְדֹב, וְלִצַּד אַחַד הִקְמָה, וְשָׁלַשׁ צְלָעוֹת בְּפִיָּהּ בֵּין שְׁנִיָּה, וְכֵן אֹמְרִים לָהּ, קוּמִי אֲכָלִי בֶּשֶׂר הַרְבֵּה: וְאַחֲרֵי כֵן רוּאָה הַיִּיתִי, וְהִנָּה אַחֲרַת בְּנִמְרָה, וְלָהּ

תרגום לשון הקודש

אַרְבַּע בְּנִפְי עוֹף גַּבְהָ, וְאַרְבַּעָה רְאשֵׁי לַחַיָּה, וּמְשָׁלָה נָתַן לָהּ: וְאַחֲרֵי כֵן רוּאָה הַיִּיתִי בְּחַזְיוֹנוֹת הַלַּיְלָה וְהִנָּה הַחַיָּה הַרְבִּיעִי וְנִרְאָה וְאַיְמָה וְחֹזֵק בְּיֹחֶרֶת, וְשִׁנֵּי בֶרֶךְ גְּדוֹלוֹת לָהּ, אוֹכְלָה וּמְכַתְּתָה, וְהַגּוֹר וְהַרְמָסֵת בְּרַגְלֵיהָ, וְהַיְ

רש"י

המלכות מן הארץ: ולבב אנש. לשון חלשות, כמו ידעו גוים אנוש המה סלה (מהליס ט כא): (ה) אחרי. אחרת: תנינה. שעלתה שניה מן היס: דמיה לדוב. זה רמז למלכות פרס שתמך אחר צבל, שאוכלים ושומים כדוב ומסורבלים כזכר: דמיה לדוב. לדוב כמיה, כמו דינא תרגום של זאב, שאף זאב נקראת מלכות פרס, שנאמר (ירמיה ה ו) על כן הכס אריה מערר זאב ערבות ישדדס: ולשטר חד הקימת. וללד אחד עמדה, רמז

לשיפסוק מלכות צבל תמתין פרס שנה אחת שתמלך מדי: ותלת עלעין בפומה. שלש ללעות. רבותינו פירשו (קידושין עב) שלוש מדינות היו תמיד מורדות צה ומשלימות עמה, פעמים צולעתן ופעמים פולטתן. זהו צפומה צין שנייה, פעמים חוץ לשנייה פעמים לתוכן. ואני אומר תלת עלעין שלשה מלכים שיעמדו לפרס, כורש ואחשורוש ודריוש שצנה הצית: בשר שגיא. בשר הרבה:

מצודת ציון

(ה) ולשטר. צלע תרגם אונקלוס סטר: (ו) באתר. כמו בתר

מצודת דוד

מטיסת הכנפים לעמוד בחוזק רב: ולבב. ונתן לה לבב בן אדם שאין לו לב אמין כלב האריה, והוא

מרמז על בבל שנאמר בנבוכדנצר עלה אריה מסובכו (ירמיה ד ז), ואף עליו נאמר הגשר הגדול (יחזקאל יז ג) וסופה עדי אובד: (ה) וארו. והנה חיה אחרת שניה לה דמתה לדוב, וזמן מה הועמדה לצד אחד, ושלשה צלעות בפיה בין שניה, וכן אמרו לה קום אכלי בשר הרבה, והוא מרמז על פרס שאוכלים ושומים כדוב ומסורבלים בבשר כדוב. ומה שהקימת לסטר חד, הוא לרמז שלא תמשול בממשל רב מיד אחר מפלת בבל, ורק בארצה תמשול משך השנה אשר משלה מדי אחר בבל וקודם לה. ותלת עלעין ירמזו על שלשת המלכים אשר העמיד, והם כורש ואחשורוש ודריוש שבנה הבית. ובשר שגיא ירמזו על רוב העושר, כמו שנאמר בכורש ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים (ישעיה מה ג): (ו) באתר. אחר זה רואה הייתי והנה אחרת עולה

מטיסת הכנפים לעמוד בחוזק רב: ולבב. ונתן לה לבב בן אדם שאין לו לב אמין כלב האריה, והוא מרמז על בבל שנאמר בנבוכדנצר עלה אריה מסובכו (ירמיה ד ז), ואף עליו נאמר הגשר הגדול (יחזקאל יז ג) וסופה עדי אובד: (ה) וארו. והנה חיה אחרת שניה לה דמתה לדוב, וזמן מה הועמדה לצד אחד, ושלשה צלעות בפיה בין שניה, וכן אמרו לה קום אכלי בשר הרבה, והוא מרמז על פרס שאוכלים ושומים כדוב ומסורבלים בבשר כדוב. ומה שהקימת לסטר חד, הוא לרמז שלא תמשול בממשל רב מיד אחר מפלת בבל, ורק בארצה תמשול משך השנה אשר משלה מדי אחר בבל וקודם לה. ותלת עלעין ירמזו על שלשת המלכים אשר העמיד, והם כורש ואחשורוש ודריוש שבנה הבית. ובשר שגיא ירמזו על רוב העושר, כמו שנאמר בכורש ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים (ישעיה מה ג): (ו) באתר. אחר זה רואה הייתי והנה אחרת עולה

אבן עזרא

רגלים כאנוש הוצבה, ולב אנוש נתן לה: (ה) וארו. והנה חיה אחרת שנייה דומה לדוב, ולצד א' הוקמה,

רגלים כאנוש הוצבה, ולב אנוש נתן לה: (ה) וארו. והנה חיה אחרת שנייה דומה לדוב, ולצד א' הוקמה,

רבינו סעדיה גאון

עלעין. צלעות. ויש אומרים מלתעות, שלש שינים גדולים בפיהם, הם ג' מלכים העומדים לפרס אחרי כורש. וגם אמרו אנשי לבב אחרי דריוש: וכן אמרין לה קומי אכולי בשר שגיא. כלומר ממון הרבה ועושר גדול, כאמור במלכות אחשורוש בהראותו את עושר כבוד מלכותו (אסתר א ד), ועושר המן בכללו: (ו) באתר

(ה) וארו. ואלו, פשר אחד רי"ש מתחלף עם למ"ד, כיוצא בו מזלות מזרות, רי"ש מתחלף עם למ"ד: וארו. והנה חיה אחרת שנית דומה לדוב, וזהו כורש מלך פרס, שהפרסיים מסורבלין בבשר כדוב אוכלין ושותין כדוב (מגילה יא): ולשטר חד הקימת. שמלך הוא במקצת המלכות, ודריוש מלך בכל הארץ: ותלת

מדרשי חז"ל

חרוון [פיי שמות ערים], דכתיב וינחם בחלח ובחכור, חלח זו חלייב, חכור זה הדייב, נהר גוזן זו גינוק, ערי מדי זו חמדן. ותלת עלעין וגו', שפעמים כולעתן ופעמים פולטתן. (ילקוט"ש).

(ה) תנינה דמיה לדוב וגו'. תני רב יוסף: אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב, ומסורבלין בשר כדוב, ומגדלין שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב. (מגילה יא). ותלת עלעין בפומה וגו'. א"ר יתנן: זו חלייב ובסוין

(ו) גפין ארבע וגו' ה: ארבעה מושלים שמלך ל צמותו את מלכותו, כמו גוריון, שהמיה הזאת אנטיוכוס (יון), ונקרא נמו גזירות על ישראל מנומ

מצודת

בלא אל"ף: (ז) רפסה. רמסה. נ סה

מרמז על מלכות יון על שכ ארבע וארבעה ראשין ירמז: ומצרים וארץ ישראל ופרס: נוראה ובעלת אימה, ולה חר רמסה ודרכה ברגלה: והיא

אחרת כנמר ולה כנפים ארו הזאת, ושלטון נתן לה: (ז)

דנה. אחר שנתחזק בעשרו, כנמר זה זו מלכות יון, שנ בגזירות כקלות הנמר לטר בחיות רעות כנמר: וזהו ארבע ככנפי עוף על גביה וגם שולטן וממשלת נתנו לך מלך יון שמלך בכל הארץ, ראשים הם ארבעה משרתי במותו בעבור שלא הניח בן הם מלכיות שעמדו אחרי שניה אלכסנדריא, שלישיית ושמות המלכים רומנוס

רְגִלִים , וְלֵב אָדָם , וְהִנֵּה חֵיהָ , ה' דוֹמָה ר אֶחָד ש צְלָעוֹת שְׁנֵיָהּ , וְכֵן כְּנֶמֶד , וְלֵה

אַרְבַּע כַּנְפֵי עוֹף עַל גְּבִיהָ , וְאַרְבַּעָה רִאשִׁים לַחֲתִיָּה , וּמִמְשָׁלָה נִתְּנָה לָהּ : ז אַחֲרֵי כֵן רֹאֵה הַיִּיְתִי בַחֲזוֹנוֹת הַלַּיְלָה , וְהִנֵּה הַחֲתִיָּה הַרְבִּיעִית , נוֹרָאָה וְאִימָה וְחֻזְקָה בְּיִתְרָה , וְשֵׁנִי בְרֹזֶל גְּדוּלוֹת לָהּ , אוֹכֵלֶת וּמְכַתְּמָת , וְהַנּוֹתֵר רֹמְמֶת בְּרִגְלֶיהָ , וְהִיא

חֲזוּהָ הַיּוֹת וְאֶרְוֹ אַחֲרֵי כְּנֶמֶד וְלֵה גַפִּין אַרְבַּע דִּי-עוֹף עַל-גְּבִיָּה קְרִי : גְּבִיָּה וְאַרְבַּעָה רִאשִׁין לְחַיּוֹתָא וְשֻׁלְטָן יְהִיב לָהּ : ז בְּאַתֵּר דְּנָה ג- חֲזוּהָ הַיּוֹת בַּחֲזוֹנִי לִילִיא וְאֶרְוֹ חֵיהָ רְבִיעִיא קְרִי : רְבִיעִיאָה דְּחִילָה וְאִימָתְנִי וְתַקִּיפָא יִתְרָה וְשֵׁנִין דִּי-פְרֹזֶל לָהּ רַבְרָבָן אַכְלָה וּמְדַקָּה וְשֹׁאֲרָא בְּרִגְלֶיהָ קְרִי : בְּרִגְלָהּ רַפְסָה וְהִיא מְשַׁנֵּיהָ מִן-כָּל-חַיּוֹתָא דִּי קְדַמִּיהָ קְרִי : קְדַמָּה

שנה אחת צומחה. שלש שלוש מדינות גמה, פעמים ה זין שניה, ני אומר תלת פרס, כורש שגיא. נשר

אתר. כמו בתר

ול (יחזקאל יז א) אחד, ושלשה ושותים כדוב ור מפלת בבל, שלשת המלכים, כמו שנאמר זה אחרת עולה

זרין לה קומי ן ראיתי והנה

שלוש שינים ם לפרס אחרי ש: וכן אמרין ן הרבה ועושר זרתו את עושר ללו: (ו) באתר

יח ובחבור, חלה נזק, ערי מדי זו ופעמים פולטתן.

רש"י

(ו) גפין ארבע וגו' וארבעה ראשין. הם ארבעה מושלים שחלק להם אלכסנדרוס מוקדון נמותרו את מלכותו, כמו שכתוב בספר יוסף בן גוריון, שהחיה הזאת השלישית היא מלכות אנטיוכוס (יון), ונקרא נמר על שם שהיתה גזרת גזירת על ישראל מנומרות ומשונות זו מזו:

מצודת ציון

בלא אל"ף: (ז) רפסה. רמסה. כמו מתרפס ברצי כסף (מהלל סט לא): מרמו על מלכות יון על שם שגזרו גזרות על ישראל משונות זה מזה, כנמר הזה המנומר בחברבורות, וגפין ארבע וארבעה ראשין ירמו שאחרי מות אלכסנדרוס מלך מוקדון נחלקה מלכותו לארבע מלכות, והם רומא ומצרים וארץ ישראל ופרס: (ז) באתר. אחר זה רואה הייתי במראה שינת הלילה, והנה עולה חיה הרביעיה נוראה ובעלת אימה, ולה חוזק יתירה ומרובה, ולה שינים של ברזל והמה גדולות, ואכלה ושחקה הרק, והנשאר רמסה ודרכה ברגלה: והיא משניה. היתה משונה מן כל החיות אשר עלו לפניו, ועל כי לא מצא לה רמיון

אבן עזרא

אחרת כנמר ולה כנפים ארבע ככנפי עוף: על גפה. כמו על גפי מדומי קרת (משלי ט ג), וד' ראשים לחיה הזאת, ושלטון נתן לה: (ז) באתר. אחר כן רואה הייתי במראות הלילה, והנה חיה רביעית נוראה ואיומה

רבינו סעדיה גאון

דנה. אחר שנתחזק בעשרו, רואה הייתי והנה אחרת כנמר זה זו מלכות יון, שנמשלה לנמר להיות קלה בגזירות כקלות הנמר לטרוף טרף, שאין לך קלה בחיות רעות כנמר: וזה גפין ארבע. ולה כנפים ארבע ככנפי עוף על גביה. וארבעה ראשים לחיה. וגם שולטן וממשלת נתנו לה, הוא אלכסנדרוס מוקדון מלך יון ששלך בכל הארץ, וארבע כנפים עם ארבעה ראשים הם ארבעה משרתיו, שחילק להם מלכותו כמותו בעבור שלא הניח בן אחריו, והגפין והראשים הם מלכיות שעמדו אחרי מותו, ראשונה רומניאה, שניה אלכסנדריא, שלישית עכו, רביעית אנטוכא, ושמות המלכים רומנוס ברומניאה, אלכסנדרוס

באלכסנדריא, ארודוס בעכו, אנטיוכוס באנטוכיה, ארודוס בנה עיר ארודון, הם עם כל האחרים תמו כלו: (ז) וארו. והנה חיה רביעית זו ארם הנזכרת, נוראה ובעלת אימה וחזקה ביותר. ושינים של ברזל. ולמה היא כפולה באומרו דחילה ואימתני ותקיפא, לומר על מלכות ישמעאל שהיא כלולה עמה: ושניין דִּי פְרֹזֶל ךָּה. בדעתי היא מלכות ארם, למען כי כתב ״ מלכים ברור אחד, שנאמר וקרנין עשר לה, ובניהן תחתיהן עומדין, ובמלכות ישמעאל מלך אחד וכולם תחת ממלכתו, וממנו יצא מלך לכל המקומות: אכֵּלָה. בבית ראשון: ומדקה. בבית שני: ושֹׁאֲרָא בְּרִגְלָהּ רַפְסָה. (בגלות) בכל דור ודור בגלות:

מלכות יון ששלך בכל הארץ, וארבע כנפים עם ארבעה ראשים הם ארבעה משרתיו, שחילק להם מלכותו כמותו בעבור שלא הניח בן אחריו, והגפין והראשים הם מלכיות שעמדו אחרי מותו, ראשונה רומניאה, שניה אלכסנדריא, שלישית עכו, רביעית אנטוכא, ושמות המלכים רומנוס ברומניאה, אלכסנדרוס

וּקְרַנִּין עֶשֶׂר לָהֶּ: הַמְּשַׁתְּפֵל הַיְהִית בְּקִרְנֵיָא
 וְאֵלוֹ קָרָן אַחֲרֵי זַעִירָה סִלְקַת בִּינִיהוּן קָרִי:
 בִּינִיהוּן וּתְלַת מִן־קִרְנֵיָא קִדְמִיתָא אַתְּעַקְרוּ
 קָרִי: אַתְּעַקְרָה מִן־קִדְמִיָּה קָרִי: קִדְמָה וְאֵלוֹ
 עֵינִין בְּעֵינֵי אַנְשָׂא בְּקִרְנֵיָא־דָּא וּפִם מִמְּלַל
 רְבִרְבָּן: ט חֲזָה הַיְהִית עַד דִּי כְּרִסּוֹן רְמִיו
 וּפְהַ מְדַבֵּר גְּדוּלוֹת: ט רֹאָה הַיְהִית עַד אֲשֶׁר בְּסִאוֹת הוּמְלוֹ,
 רש"י

תרגום לשון הקודש
 מְשֻׁנָּה מִכָּל־הַחַיּוֹת אֲשֶׁר
 לְפָנֶיהָ, וְעֶשֶׂר קִרְנִים
 לָהּ: הַמְּסַתְּפֵל הַיְהִיתִי
 בְּקִרְנִים, וְהִנֵּה קָרָן
 אַחֲרַי קָמְנָה עֲלַתָּה
 בִּינֵיהוּן, וְשִׁלַּשׁ מִתְּקִרְנִים
 הָרֵאשׁוֹנוֹת נִעְקְרוּ
 מִלְּפָנֶיהָ, וְהִנֵּה עֵינַם
 בְּעֵינֵי אָדָם בְּקָרָן הַזֹּאת,
 וְעֵתִיק יָמִים יָשֵׁב, לְבוֹשׁוֹ

וקרנין עשר. עשר קרנות. זו פירש לו המלאך לשון הנס: ממלש רברבן. דנרי גאווה. הוא שהם עשרה מלכים שיעמדו לרומי קודם לאספסיינוס שחרצ את המית: (ח) ואילו. כמו ולרו, להיכל בעזות פניס: (ט) די כרסון רמיו. כסאות

מצודת דוד

בכל החיות שבעולם, לזה לא אמר למה היתה דומה כמו שאמר בשלש הראשונות, ואך אמר שהיתה משונה מהן: וקרנין. והיה לה עשר קרנות בראשה: (ח) מסתפל. מתבונן הייתי בהקרנות, והנה קרן אחרת קטנה עלה ביניהם, וג' מן הקרנות הראשונות נעקרו מלפניה: ואילו. והנה עינים כעיני אדם היה בקרן זה, ואף פה מדבר דברים גדולים ונפלאים, והוא מרמז על מלכות ישמעאל החזקה עד למאוד, ומושלת זמן רב ומעבדת בפרך. וקרנין עשר ירמוז כי תשפוט

אבן עזרא

ותקיפא מאד, ושיני ברזל לה גדולות, אוכלת ומדקה, והנשאר ברגליה רמסה, והיא משונה מכל החיות הראשונות, וקרנות עשר לה: (ח) משתכל. מגזרת שכל, משתכל ומתבונן בקרנות, והנה קרן אחת קטנה

רבינו סעדיה גאון

(ח) משתכל הוית בקרניא. מביט הייתי בקרנות האלה, כי כל אלה המלכים יחד כל אחד ואחד במדינתו, כי מדינות מלכות ארם הרבה: ואילו קרן אחרי זעירה. והנה קרן אחרת קטנה עלתה ביניהן, בדעתי שהיא מלכות ישמעאל שבערביא: ותלת מן קרניא. ושלוש מן הקרנות הם שלשה מלכים, נתעקרו ונפלו מן העשרה, ובדעתי שתיים מן הקרנות הם שני מלכי ארם, כי מלך ישמעאל לקח את ארצם ואת

מדרשי חז"ל

(ח) ואילו קרן אחרי זעירה. זה בן נצור. ותלת מן קרניא קדמיתא וגו' זה מוקדון וקורוס וקירוס. ואלו עינין כעיני אנשא וגו' זו מלכות הרביעית שמכתבת טירוניא מכל עובדי אלילים. (שם). וקרנין עשר לה. אמר רבי יוחנן כתיב וקרניא עשר מנה

תרגום לשון הקודש
 בְּשִׁלְגַּ לְבָן, וְשִׁעַ
 רֵאשׁוֹ בְּצִמְרֵי נָקִי, בְּסִי
 לְשׁוֹנוֹת אֵשׁ, גִּלְגְּלוּ אֵי
 בּוֹעֲרַת: יְנַהֵר שֶׁל אֵי
 גְּמִשְׁךְ וְיוֹצֵא מִלְּפָנֵי
 אֶלְף אֶלְפִים מְשֻׁמְשֵׁי
 אוֹתוֹ, וְרַבּוֹא רְבָבוֹ

הוטלו ונתקנו ליסג נמש
 כוכבים ומזלות, ואחד לנדקה
 יתיב. הקציה יוסג למשפ
 שלפניה שהכעיסו לפניו והאי
 ללגן עונות עמו: ושער

מצודת

(ט) ועתיק. ענין מיושן כמו זה
 (ד ט): (י) ורבו. הוא

לגלגלי הכסא היה אש בוער

כצמר נקי, כסאותיו שביבי
 נגיד. נמשך ויוצא מלפנ

כסאות המלכים האלה הושל
 יושב על כסאו, וגם לבושו
 כצמר נקי, ובדעתי כי
 מכסאותם מלכי עכו"ם, לך
 וכסאותם מן השמים, אז הוא
 ונדמה כזקן מלא רחמים,
 ומתעטף בטלית לבנה כש
 כשלג, ושיער ראשו כצמו

(ט) בבושה כתלג חיוור וגו'
 כתלג חור ושער ראשה כע.
 תלחלים שחורות כעורב. לא
 במלחמה, דאמר מר אין לך ו
 לך נאה במלחמה אלא בחור
 שביבין דינור, וכתוב אחד
 ועתיק יומין יתיב, לא קש
 כדתניא אחד לו ואחד לדוד
 יוסי הגלילי עקיבא עד מתי
 אלא אחד לדין ואחד לצדקה.
 מינה. תא שמע אחד לדין וז
 א"ל ראבי"ע עקיבא מה לך
 אצל נגעים ואהלות, אלא אתר
 לישב עליו ושרפרף להדום

וְאוֹמֶרֶת לְיִשְׂרָאֵל כְּתָבוּ עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שְׁאִין לְכֶם חֶלֶק
 לְעוֹלָם הַבָּא (שם שם, ז) 'בְּאֵתֶר דְּנָא חֲזָה הוּיָת בְּחֲזוּי לִילֵיא
 וְאָרו חִינָה רְבִיעָאָה דְּחִילָה וְאִימְתָנִי וְתִקִּיפָא יְתִירָא' זו
 אָדוּם דְּנִיאל רָאָה שְׁלִשְׁתָּן בְּלִילָה אַחַד וְלִזוּ בְּלִילָה אַחַד
 לְמָה רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר
 שְׁשִׁקוּלָה כְּנֶגֶד שְׁלִשְׁתָּן רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ אָמַר 'יְתִירָה'
 מְתִיב רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ (יחזקאל כא, יט) 'בֶּן

"מעמדת פנים", מעיזה בעזות פנים (ב"ר צד, ט), כנמר עז פנים — בגזירותיה — החצופות והעזות, וְאוֹמֶרֶת לְיִשְׂרָאֵל: "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק לעולם הבא" — "באלהי ישראל" (יל"ש כאן).

ועוד הולך שם דניאל ומתאר ומונה: "באתר דנה חזה הוית בחזוי ליליא וארו חיוא רביעאה דחילה ואימתני ותקיפא יתירה" — אחר כך הייתי רואה בחזון לילה והנה חיה רביעית נוראה ואיומה וחזקה ביותר — זו "אדום", רומי הרשעה, והרי שראה דניאל את ארבעת המלכיות האמורות, תקומתן ונפילתן.

ושונה היא ראיית דניאל מאברהם שראה את ארבעתן בחזון אחד מה שאין כן — דניאל ראה — את שלשת הראשונות — שלשתן בלילה אחד, ולזו — האחרונה, הרביעית — בלילה אחד — אחר, שהרי בתחילת דבריו לפני כולן הוא אומר: "חזה הוית בחזוי עם ליליא" — רואה הייתי בחזוני בשינת הלילה, ובשניה הוא אומר: "וארו חיוא אחרי תנינא" והנה חיה אחרת שניה, כמוסיף על מה שראה באותו חלום לילה, ובשלישית: "באתר דנה חזה הוית וארו אחרי" — אחר כך רואה הייתי והנה אחרת, שוב כמוסיף על מה שראה בחלום הראשון, ואילו ברביעית הוא אומר: "ביותר דנה חזה הוית בחזוי ליליא וארו חיוא רביעא" — אחר כך רואה הייתי בחזון לילה והנה חיה רביעית, אינו כמוסיף על חלום אותו לילה אלא כמספר על חלום לילה אחר, והגם שבתחילת דבריו לפני החיה הראשונה הוא אומר: "וארבע חיון רברבן סלקן מן יומא" — וארבע חיות גדולות עולות מן היס, אינו אלא כמקדים לומר שאת ארבעתן ראה בחלומות לילה עולות מן היס, אבל לא שאת ארבעתן בלילה אחד ראה (יפ"ת), אלא את האחרונה בחלום לילה בפני עצמו וכל כך — למה, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש — חולקים בדבר זה, רבי יוחנן אמר: לפי — ששקולה — הרביעית הזו — כנגד שלשתן, ברשעותה ובקושי שעבודה, וזה שנאמר בה: "דחילה ואימתני ותקיפא יתירה" — יתירה היא כנגד כל אחת מן השלש הראשונות, שכן היא לבדה שקולה כנגד שלשתן, שהיא בעלת שלושה איומים: "דחילה", "אימתני", "תקיפא" (רז"ו), ואילו — רבי שמעון בן לקיש אמר: "יתירה" — משמעו שלא בלבד שהיא שקולה כנגד שלשתן, בשלשת איומיה, כאמור, שבזה ידעתי כבר שכנגד כל אחת היא יתירה, אלא עוד זאת שהיא יתירה על כל שלשתן כאחת, מתיב — משיב — רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש — בשאלה, כתוב בחזון הפורענות על ישראל שהקב"ה אומר ליחזקאל (יחזקאל כא, ז): "שים פניך אל מקדשים והנבא אל אדמת ישראל", וכשהוא אומר "מקדשים" בלשון רבים הרי שהוא מדבר על כל הרעות, גם מחורבן בית השני והלאה, עד קץ הימים (יפ"ת), ואכן הוא אומר שם (בפסוק יד — טו): "בן אדם, הנבא ואמרת, כה אמר ה', אמור חרב חרב החדה ... היא החדה

אָדָם הַנִּבָּא וְהָךְ כִּי
 בֶּן לֵקִישׁ (שם שם, ז)
 בְּעֶסְקוֹן (ויקרא יא,
 קלו, ח) 'אֲשֶׁרִי שְׁפִי
 שֵׁם, ה) 'אֵת הַשֶּׁפֶן
 רַבֵּן אֲמַרִי מָה ז'
 טְהִירָה כִּי הִיָּתָה מ'
 יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימֹן

חרב ... מגורי אל חרב היו,
 ושוב הוא אומר שם: "ואו
 חרב חלל הגדול ... על כל
 הגדול", כנגד שלש הר
 שלישייתה" הרי שהאחרונה
 יוחנן משמעות לדרוש ית
 שלש בלבד, ומעתה —
 בן לקיש — שהוא או
 אות ו', לומר שעוד יתרו

ועתה חזור אל רמזי
 את המלכיות — האלו
 — זו בכל, של נבוכ
 שנאמר — עליה בדבר
 את גמולך שגמלת ל

"את השפן"
 — רבנן ורבי יהודה
 סימני טומאה — שאי
 כשאר ארבעת חיות אלו
 מדי — פרס זה (יפ"ת), שכ
 — מעמדת — מלך
 היה מלך פרס שהעיר
 כבראשונה, וזה האחרון
 "אחשווש" (שם ד, ו), ר
 בנין בית המקדש בימיו,
 הטהרה והטומאה כאחד,
 — מלך פרס מדי, לא ז
 בכל לראשונה (דניאל ו,

מסורת המדרש
מלמד שהיו בידם
מגילות תחומא וארא
ו. ותניי' ד. שרייט קיט
(לעולם) יל"ש כאן קעו.

כִּי נִרְפִים הֵם אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאֵי הִתְחִיל
מְחַרְק עֲלֵיהֶם שְׁנֵי וְאוֹמֵר נִרְפִים אַתֶּם לְשׁוֹן טְנוּף הוּא
יִשְׁתַּחֲקוּ עֲצָמוֹתָיו קְדוּשִׁים הֵם.

על כן הם צועקים לאמר וגו' תכבד העבודה על
האנשים מלמד שהיו בידם מגלות שהיו משתעשעין
בהם משבת לשבת לומר שהקדוש ברוך הוא גואלן לפי
שהיו נוחין בשבת אמר להן פרעה תכבד העבודה על
האנשים ויעשו בה ואל ישעו וגו' אל יהו נפישין
ועל יהו נפישין ביום השבת.

"כי נרפים הם", וגם להלן נאמר שחזר וכפל ואמר (בפסוק יז) "נרפים אתם, נרפים", ואם על
הרפיון שהיא ההתעצלות מלעשות מלאכתם נתכוין, היה לו לומר "מתרפים" הם, ולא "נרפים"
שמשמעותו שעצם מהותם וגופם רפוי וחלוש, ואין בזה שום עילה לומר שבעבור זה חפצים הם ללכת
ולזכות. אלא — אמר רבי שמעון בן יוחאי: פרעה ברוב כעסו וזעמו על בקשת משה להוציאם
ממצרים — התחיל מחרק עליהם שינוי — כדרך הכועסים שחורקים שיניהם ואתיות היוצאות
מבין השיניים כאות ר' נדגשת ומבוטאת אז בזעם, לכן — ואומר: נרפים אתם — לשון גנאי
ובזיון שיכול להדגישו היטב באות הר' שבה, והיא — לשון טינוף הוא — בעלי מעיים רכים
ומשלשלים ברפיון מעיים, טינוף של צואה, ובה הם מטונפים (רד"ל, ועי' הערה), כדרך הגוים לכנות את
ישראל כאנשים מלוכלכים ומוסרחים, כך התכוון לומר רשע זה — ישתחקו עצמותיו — כי —
קדושים הם — ישראל, ונקיים ומוכנים בקדושה לעבודת ה', והוא מיחס את הליכתם לעבוד את ה'
בתיאור ותואר זה!

"על כן הם צועקים לאמר נלכה נזבחה לאלהינו, תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו
בדברי שקר", — "ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה" (רש"י עה"ת), פרעה מתאונן
על "הגותם" היינו לימודם ודיבורם — מלמד, שהיו בידם — של ישראל, במצרים — מגילות
— "ספרים" (שוי"ט קי"ט), "ספר בראשית" (כדלהן כאן, כב), על מציאות ה' ובריאת העולם ומעשי
האבות ותורתם והבטחת ה' לגואלם, שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת, לומר שהקב"ה
גואלן — בכוא העתים, לפי שהיו נוחין בשבת — מן העבודה, עוד מן הימים שהיה משה בן
ביתו של פרעה, ובחכמתו יעץ לפרעה לתת להם מנוחה ביום זה, כנדרש למעלה (א, כח), "לכן נאמר
(תהילים קיט, צב): "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעיני" (שוי"ט שם) — בתוך עני מצרים השתעשעתי
בתורתך, שלא אוכר, וזהו אשר — אמר להן פרעה: "תכבד העבודה על האנשים, ויעשו
בה, ואל ישעו בדברי שקר", "אל ישעו" — אל יהו משתעשעין, ואל יהו נפישין — נופשים
— ביום השבת. ביטל להם את מנוחת השבת, כדי להכביד עליהם את העבודה, שיעשוה גם בשבת,
כדי שלא ינוחו ויבטלו ממנה וינפשו ויעסקו וישתעשעו בדברי תורה ונחמה וישענו באביהם שבשמים
שיגאלם.

יעית.
רים אלו

הלבנים
זד כמה
רף פדי
הם ולפי
זות כל

י(ד), אלא
שלא לתת
נה עליהם

גם להלן
פרעה על
אלו זקני
יהם, ולכן
גשים ועל

תבו, ואת
— קצבה
אחד —
גם לפני
מן לעשות
למושכם
רים רכים
ול בזריות
שיעשו
שו ביום
כוח שלא
ת בימים
ול עליהם

כשנשתלח משה רבינו ע"ה אל בני ישראל ונעשו עמו של משה, כמאה"כ (ישעי' ס"ג) ויזכור ימי עולם משה עמו, השיגו גם זאת המעלה להיות ראויים לקדושת שבת למעלה מן הטבע, ושיהי' כאילו כל מלאכתך עשוי, שוב היו צריכין מירוק וזיכוכ גם לבחי' זו. והמירוק הזה הוא במה שהכבידו עליהם העבודה כ"כ עד שלא נשארה בהם שום בחי' עצמית, כמאמר פרעה תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדבדי שקד. וזה לעומת שהקדושה כאילו כל מלאכתך עשוי' שלא תהרהר אחד מלאכה, לעומת זה הוא בקליפה שלא ירהרו כלל בעבודה, ובכך התירוץ מבואר, שאל האבות נגלה רק בשם הזה, באשר עבודתם היתה להמשיך את הקדושה אל הטבע וכנ"ל, ע"כ בניהם במצרים לא היו צריכין מירוק רק בענין זה, אבל למשה דבינו ע"ה נודע בשם הוי' שהטבע נדחה וכנ"ל צריכין מירוק ג"כ יותר וכנ"ל.

בשם המד"ר, וכמו המרה השחורה היא הסתלקות החיות, כן בגלות אדום אין אתנו לא נביא ולא חוזה ואין לנו שיור רק התורה הזאת, שהתורה היא נותנת חיים לבעלי רק באותו אופן שהוא יושב ושונה, וכמו שרמזו ז"ל (תדב"א רבה פ' י"ח) כל היושב ושונה הקב"ה שונה כנגדו, כנגדו דווקא אם הוא לומד בחיות ורגש הנפש כן היא נותנת לו חיי הנפש, ובמדרש (ב"ר פ' ט"ז) דכל המלכיות נקראו על שם מצרים, וכן הגאולה שהיתה במצרים היתה גם גאולה של ד' מלכיות, ולכן סדר ד' הלשונות של גאולה והוצאתי, זה רמז על גאולה מגלות בבל, דענין בבל הוא עירוב טוב ורע כמ"ש (בראשית י"א) כי שם בלל ה' וגו', ובזוה"ק (ח"ב קכ"ה:) מיכלא דההוא רשע בישרא בחלבא הוה, וציץ של זהב נתנה בצלם של נבוכדנצר והי' מכריו אנכי ולא יהי' לך, וע"ז כתיב (ירמי' נ"א) והוצאתי את בלעז מפיו (שיהש"ר פ' ז' סי' ט'). והצלתי הוא גאולה מגלות פרס ומדי, שהיו נתונים להשמיד להרוג ולאבד וניצלו, וגאלתי הוא כנגד גאולה מגלות יון, שהיו ישראל שרויין על אדמתם ולא היו חסרים רק גאולה משעבוד יון כעין גאולת בתים שמסלק שעבוד הקונה, ולקחתי הוא גאולה מגלות אדום, שהיא הגאולה העתידה מלשון אני אחי' לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם, וכאשר הקליפה מאדום היא מרה שחורה, מה שמוציאה מזה היא התורה שהיא משמחת לב, וזה גופא הוציא ממצרים מהמרה שחורה שהיתה בגלות, ובמד"ר (ויקרא י"ג) משה נתן שלשתן בפסוק אחד ולזו בפסוק אחד, וכן דניאל ראה שלשתן בלילה אחת ולזה בלילה אחת, ד' יוחנן אמר ששקולה כשלשתן רשב"ל אמר יתירה, וכן בד' לשונות של גאולה של הראשונות בפסוק אחד, והרביעית בפסוק אחד, מחמת שהגאולה העתידה יתירה מכל הגאולות, וכ"ז יהי' בזכות התורה שהיא ולקחתי, כי ת"ת כנגד כולם, וע"כ מביאה הגאולה שהיא כנגד כולם, ובכלל ולקחתי אתכם לי לעם הוא הברית, כמ"ש בזוה"ק (ח"א נ"ט:) ועמך כולם צדיקים

ית והמהשבות
עבודת ה', זה
לא יושב זה
עלבים בחושך
למות אור נגה
נדול הוא אור
מי שהמניעית
מהלוח בעבודת
ור השבת נגה
אותם ההולכים
ושים, בשביל
מעשה הילוך
אשר תהלכו
זנ"ל שהאירי
שעי' מ"א מי
ז"ג) כמו האיר,
ו ע"ה לפתח
ע מענין שבת.
מותר ובמדרש
ו שא ונותן בהן
נו בכל הדברים
ה ושכל התורה
לם הטבע ונטול
שת שבת.
ת האבות ומכח
הושים השרישו
הושך והמניעיות
בתוך הטבע,
זוך הטבע ע"י
ר מרע, יאח"כ
בת לפי רגלי
ה, שיהי' כאילו
אילו כל הטבע
בת על ראשינו
ימא דנשמתא

מירוק וזיכוכ
א משה רבינו
זירושית האבית
נמעשה, לא הי'
זה, אבל אח"כ

ענין ד' לשונות של גאולה, דהנה גאולת מצרים היא ראש לכל הגאולות, גאולת ד' מלכיות, וגאולת הנפש מכל העניינים המעיקים לנפש ומפריעים את האדם מעבודת ה', דהנה ידוע כי עולם שנה ונפש הם בבחי' אחת, ובזוה"ק דכמו שיש גיהנם בעולם כן יש גיהנם בנפש, והיא מרה, וידוע דארבע מרות הן, לבנה, אדומה, ירוקה, ושחורה. וע"ז ד' הלשונות של גאולה שמוציאים מדי מיני גיהנם, ולעומתם בעולם ד' מלכויות, בבל היא כנגד מרה אדומה ובמדרש וכן בפסיקתא (פרשת פרה) אדומה זו בבל שנאמר אנת הוא רישא דדהבא, פרס ומדי הן כנגד מרה לבנה, דכתיב חדוהי ודרעוהי דכסף, וכסף הוא לבן, מלכות יון כנגד מרה ירוקה, כידוע דמלכות יון בקליפה היא כנגד גון ירוק שבקדושה, מלכות אדום כנגד מרה שחורה, שהם לקחו החיות והשמחה מישראל וכמ"ש (ישעי' כ"ג ז') הזאת לכם עליזה, וכן ירושלים נקראה עליזה, כשזה קם כו' שהם לקחו השמחה מישראל, וידוע בחכמת הרפואה שמחלת מרה שחורה קשה מכולן, וע"כ גלות אדום קשה משלשתן, כמ"ש לפנינו

נטרי ברית, ושבת ג"כ מועילה לזה דבשבת
 ניתנה תורה ובשבת יעשה כולו תורה:
ובזה נבין סדר ד' הגזירות שגזר פרעה
 על ישראל, וימדדו את חייהם בחומר
 ובלבנים, הוא כנגד גלות בבל, כמ"ש הבה
 נלבנה לבנים. אם בן הוא והמיתן אותו, זה
 כנגד גלות פרס ומדי שגזרו להשמיד להרוג
 ולאבד. כל הבן הגילוד היאורה תשליכוהו
 וכל הבת תחיון, הוא כנגד גלות יון תבעל
 לטפסר תחילה, דמשום זה אמר וכל הבת
 תחיון ליקח להם לנשים כמ"ש במדרש.
 והגזירה הרביעית תכבד העבודה וגו', ונטל
 מהם שבת שאז היו קורין במגילות
 והשתעשעו בהן ועי"ז נטל מהם השמחה,
 היא כנגד גלות אדום כנ"ל, ועי"ז צוה הקב"ה
 השלך לפני פרעה יהי לתנין, דתנין הוא
 קרירות, ובלע מטה אהרן את מטותם לבטל
 מהם כח התנין של מצרים, דכמו שהגזירות
 היו הולכות ומוסיפות כי"כ הגאולה מהן הי'
 מתחיל מן הגזירה האחרונה ומסלקה עד
 שנגאלו לגמרי, ועי"כ לסלק המרה שחורה
 והקרירות בראשונה נצטוו משה לעשות
 בתחילה מופת התנין כנ"ל:

כמד"ר (פ' ט') ממכת דם העשירו ישראל.
 יש להבין עפ"י דברי הוזה"ק
 דמכת דם היא מחמת דבגלות היו דינין
 מתוחין על ישראל והדינים ההם נקראים
 הרב לה' מלאה דם, וכאשר נתעורר זמן
 הגאולה והדינים נמתקו, נהפכו הדינים על
 המצריים, כענין (ויקרא ט"ז) ונשא השעיר
 עליו את כל עונותם אל ארץ גזרה, ומוזה
 נראה מכת דם עליהם, והדינים האלה באים
 מצפון, דהם גבורות, וכאשר נמתקו הלא
 נעשו כולם רק טוב לבד, לכן העשירו ישראל
 כי (איוב ל"ז) מצפון זהב יאתה, והבן:

שנת תרע"ב

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל
 ש' ושמי הוי' לא נודעתי להם.
 ידועה הקושיא שכמה פעמים כתוב אצל
 האבות שם הוי', הרי שנודע להם שם זה.
 וקבר דברו בזה רבותינו הראשונים ז"ל:

ונראה ההנה במד"ד (במדבר פ"ג) ובילקוט
 (תהלים ס"ה) אשרי תבחר ותקרב.
 אשרי מי שבחרו הקב"ה אע"פ שלא קרבו
 וכו' אי זהו שבחרו זה אברהם שנאמר אשר
 בחרת באברהם, אבל הוא לא קרבו וקרבו
 את עצמו, יעקב בחרו הקב"ה וכו' והוא לא
 קרבו וקרבו את עצמו, דוד בחרו וכו' וקרבו
 את עצמו, ע"כ. והפירוש של לא קרבו הוא
 עפ"י מה שפירש"י (פ' נח) את האלקים
 התהלך נח, נח הי' צריך סעך לתמכה, אבל
 אברהם הי' מתחזק בצדקו מאליו, ויש
 להוסיף עוד כי כל אלה היו נרדפין, אברהם
 מפני נמרוד כבמד"ר (ויקרא פ' כ"ז) שחושב
 והולך כל הצדיקים שהיו נרדפין, והנה
 בטבע אנושי איש נרדף לבו בל עמו.
 ומצמצם את כל חושי ומחשבותיו, אך במה
 שהקב"ה מקרב את האיש ההוא, בזה עצמו
 מכניס השי"ת בו כח התקרבות, שיהי' הוא
 עצמו כל הכחות שלו מקודבים, שכל
 מחשבותיו יהיו מצומצמים בדבר שהוא
 רוצה, בתורה או בתפילה, ולא יטרדוהו
 ויבלבלוהו מחשבות שונות, וכן כל התשוקות
 שלו יהיו מצומצמות, ויפרוק ממנו עול
 חשבונות הרבים אשר חשבו בני האדם, וכן
 המוח והלב יהיו מאוחדים, שכל מה שישכיל
 השכל שכך ראוי לעשות יהי' הלב חושק
 ולא לזולתו, אבל הם ע"ה לא היו נעזרים
 בזה מהשי"ת, אלא היו מתחזקים מאליהם,
 ועי"ז שייך לומר בחרו ולא קרבו, שלא הי'
 נעזר מהשי"ת בענינים אלה, רק הוא בעצמו
 הי' מתחזק עד ששם כל הבחינות שבו
 לאחדים בידי, ואיש כזה יצדק לומר עליו
 שהוא אחד, שהרי מתאחדים בו כל הכחות.
 וזה יש לפרש מה שנאמר באברהם (יחזקאל
 ל"ג) אחד הי' אברהם, וכן יעקב אף שהי'
 כל ימיו נרדף כאמרו (איוב ג') לא שלותי
 ולא שקטתי ולא נחתי, מ"מ היו כל הכחות
 שלו מתאחדים בעבודת השי"ת, וכן דוד אף
 שלא היו נעזרים בזה מהשי"ת, ועי"כ פעלו
 בכח קדושתם לאחד ולקשר כל העולמות,
 אברהם הוריד השכינה מרקיע הז', יעקב
 איש תם יושב אוהלים, ובזוה"ק שהם עלמא
 דאתכסיא ועלמא דאתגליא, והיינו משום

דאדם הוא עולם קטן, ובו נדמוים כל העולמות
 וכל המציאות, במה שהוא מקשר את כל
 חלקיו בזה הוא מקשר את כל המציאות, וזה
 הוא הפירוש לא קרבו אלא הוא קירב את
 עצמו, היינו שקירב את כל חלקיו והיו
 לאחדים בידו, ובה עצמו נתקרב להשי"ת,
 וההיפוך מזה הי' עשו, קוצץ בן קוצץ נאמר
 על עמלק, והיינו דבמד"ר (בראשית פ' ס"ג)
 ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער
 מפורד ומפורד כאדרת, והלשון מפורד ומפורד
 באדם אחד לכאורה מחוסר תבונה, אך
 הפירוש הוא כנ"ל, מפורד הוא שחלקי השכל
 שבו היו מפורדים, ואף שהיו בו נשמות
 גבוהות ולא יתכן שלא נתעוררה בו לפעמים
 מחשבה טובה, מ"מ היתה מתבטלת בהמון
 מחשבות רשע וטרדתו בכסופין דהאי עלמא,
 וכן התשוקה והחשק שלו היו מפורדים כמו
 המון מחשבותיו והבלי, ומפורד יצדק לומר
 על שהלב הי' מפורד מן השכל, שאף
 שהשכל לפעמים דבר טוב, הי' בלתי נשמע
 לחשק ותשוקות הלב שהי' רק לרע כל היום,
 ומצינו ביעקב (בר' פ' פ"ד) כנוסו וכנוס
 בניו הצילו מיד עשו שהלשון כנוסו נמי
 צריך לפרש כנ"ל, ועי"כ יעקב הי' מאחד
 ומקשר כל העולמות להשי"ת, ועשו הי'
 מקצץ ומפריד ועליו נאמר (משלי ט"ז) ונרגן
 מפריד אלוף:

היוצא מדברינו אלה, שיש צדיקים כגון
 אבות העולם ודוד המלך ע"ה
 שהיו מתחזקים מאליהם לקשר ולאחד כל
 חושיהם ומחשבותיהם ותשוקותיהם בעבודת
 השי"ת, ולא הי' שום ענין-טרדה-מטרדם
 ומהבלם מאומה, וכי"ז הי' בכח עצמותם אף
 בלתי שהיו נעזרים עי"ז מהשי"ת, וזה נקרא
 שלא נתקרבו אבל הם קרבו את עצמם, ויש
 צדיקים שהיו בענין זה נעזרים מהשי"ת,
 וזה ענין הכתוב שהתפלל דוד המלך בשביל
 כל ישראל (תהלים פ"ו) יחד לבכי ליראה
 שמך, שיהיו כל החושים לאחדים בידו
 ליראה את ה', וכמ"ש (שם קי"ט קע"ו)
 תעיתי כשה אובד בקש עבדך, כי מי
 שמחשבותיו שוטטות אנה ואנה בלי מנוח
 זה נקרא תועה בשדה ופונה כאן וכאן בלי

76 וְאַתָּה תִצְוֶה | אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֵׁמֶן זַיִת וְךָ בְּתִית

רש"י

לקט בהיר

(כ) ואתה תצוה. זך. בלי שמרים^ט, כמו ששנינו במנחות (פ"ג) מגרגרו בראש הזית וכו' (ח"כ כ"ד ג): בתית. הזיתים היה כוחם במכשת, ואינו עוחקן בריחים כדי שלא יהיו* בו שמרים, ואחר שהוליא טפה ראשונה מכניסין לריחים ועוחקן, והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות, שנאמר כחית למאור^{טא}

(מ) דאין לפרש זך בלי מערובת שמן ממין אחר רק שמן זית, שזה פשוט הוא מאומרו שמן זית, ודאי שפירושו בלי פסולת דהיינו בלי שמרים, ועדיין אינו מספיק שאין לדבר זה שיעור, ולעשותו זך צהיר וללול כמים אי אפשר, אלא ודאי לא עליך המלאכה לגמור, אלא התורה הקפידה שתעשיתו באופן שיהיה זך, וגם אמר הכתוב "כחית", שבאופן זה שיהיה כחית ולא טחון יהיה השמן זך א"כ מה זה שאמר

מקודם "זך", אלא ודאי שב' דברים למה הכתוב שהיית בעלמנו יהיה זך וגם מעשיהו יהיה זך, והיכי דמי, כמו ששנינו מגרגרו פי' יטול גרגרים אחדים אחת מכאן ואחת מראש האילן מקום שהשמש שלט בו היטב, וזיתים אלו יהיו שמנס זך, וגם בויחים הללו יהיו מעשיו מיוחדים לזכות, שלא יטחנו אלא כחשו, וגם אחר הכתישה לא יטול אלא טפה ראשונה (ג"א: מא) ומצבת למאור אך למותר, שהלא כתיב להעלות נר תמיד, אלא למעוטי בא, דוקא למאור חיוב כחית ופסול בטחון, אבל למנחות כשר אף שמן השני והשלישי, ומיעוט זה לא בא לפסול שמן הראשון למנחות, הגם שיש סברא שכל לפוסלו לפי ששמן הראשון אין בו טעם מחיקות כמו בשני, ת"ל להלן (כ"ט מ') ועשרון סולת בלול בשמן כחית, למדנו שכשר

שנינו נוסחאות. יהא - יהו.

אור החיים

מעמך^א. ולא יראה בעיניך כי מלואו זו קלה היא כיון שאינה אלא מפי משה לא כן הוא שאין זה אלא משום דרך כבוד לאל עליון אבל המלואה הרי אנו רואים כי ה' אמר אליו שילוא. ואולי כי לזה אמר ויקחו אליך^ב פירוש למה שאתה בדעתך תלואה. עוד יראה לך שגור ה' כל מעשה המשכן וענייניו לנוכח שיראה שמלואה לו שיעשה הוא כל הנדבר אליו ויציא כל הנדבב של המשכן לך התלוצבות בעבודת ה' גם יעשה מלאכת המשכן ועבודתו, לזה אמר אליו ואתה תלואה פירוש מה שיש לך מהיתרון על כל ישראל אינו אלא מה שתלואה אותם לבד, ולזה אמר תיצת ואתה תוספת הוא"ו לך שיש עושים לבד משה^ב, ידוויק גם כן אומרו תלואה ולא אמר לו. עוד ירמוז לך כי הגיע זמן תת הכהונה לאהרן צרר ה' למשה המלכות והמליכו על ישראל, והוא אומרו תלואה את בני ישראל^ג, על דרך אומרו (ש"א

ב. ואתה תלואה. לריך לדעת למה הולך לומר ואתה אחר שעמו היה מדבר, עוד למה אמר תלואה ולא לו, עוד למה אמר לשון ליווי. ורבותינו ז"ל אמרו בזה דרשות מהם אמרו (תו"כ ס"פ אמור) אין לו אלא זירוח ללד שיש חסרון כים, ואולי כי ללד שהדבר אינו מן המוסר ללוות ה' שידליקו נרות צבית ה' אשר ממנו תלוא אורה, אשר על כן אמר למשה כי מלואו זו לא יאמרנה לישראל על פי ה' אלא הוא ילוא פירוש מפי עלמו שינהגו כבוד זה^א) להביא שמן להדליק, ולזה אמר ואתה, פירוש מלבד מה שנויתוך הוסף אתה ללוותם על זה^ב). ודקדק לומר תלואה ולא תדבר להנדיק דברינו אלה שזרזם הוא על הדבר שאם אמר תדבר יהיה הנשמע כי ידבר דברי ה' כסדר הרגיל לדבר מצלי לורך הזירוח, ולזה לא אמר לו שאז יהיה נשמע שיאמר כי ה' אמר אליו ללוות אלא תלואה פירוש

אור בהיר

א) שדרכך זה כשיעשו מעמך הוא דרך כבוד, מה שאין כן שהוא ב"ה ילוא נראה שלאור הוא לריך חס ושלום. ב) ומיושב גם כן חוספת וא"ו, שחן מהמלואה שריך להדליק לריך גם כן שאתה תלואה. ג) שתיבת תלואה בעלמנו פירושו אלה לו, ומאחר שכלל פירושו אלה בעלמנו לו. ד) שאינו מובן לכאורה, כי לא אליו אל משה לקחו. ה) ופירושו הם יהיו העושים ואתה תהיה המלואה. ו) שתיבת לו יאמר על פרטות ענין א', ומצבת תלואה יאמר על תמידות הלוי. ז) ופירוש הכתוב, אהרן יהיה כהן ואתה תהיה

י"ג) וילואו ה' הכתוב (לעיל ו' שם שטשטס מ ישראל ואהרן כ הכתוב (לעיל י' וגוי קדוש, ממ ובניו, וגוי קדוה תלואה על דרך תלמיד חכם יש ז"ל (סוכה ל"ט זה המדבר כי אומרו ואתה ת מלאכיו ילוא לך הנכבדים^א), וי באמצעות עסל במלואות שמן כ העולל ויקחו אליך. מה ל לשונם מחוץ ל עולם שהשכינה זה נר המערו (שמו"ר נ"ב) לומר אפשר ש וכו' עד כאן. מישראל שתשו ששרתה שכינה סימן לתמידות אבל בנס נר שהשכינה שור אליך פירוש ו נביאתך שיכיר צחוכם כשיראו

מלך. ח) כי לוקמים. י) פי ממך, שהלא ויקחו

למאור להעלות נר תמיד: כא באהל מועד מחוץ לפרכת אשר עליה עת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר

בו צינא תדירא: כא במשכן זמנא מברא לפרכתא דעל סהרותא יסדר יתה אהרן ובנוהי מרמשא

רש"י

לקט בהיר

ולא כחית למנחות: להעלות נר תמיד. מדליק (כ) עד שחא שלהבת עולה מאליה (ח"כ שס - שנת כ"ה): תמיד. כל לילה ולילה קרוי תמיד (כ), כמו שאתה אומר (במד' כ"ח ו) עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום, וכן במנחת חביתין נאמר (ויק' ר"י) תמיד, ואינה אלא מחליטה בצקר ומחליטה בערב, אבל תמיד כאמור בלחם הפנים (כ"ה ל) משבת לשבת הוא: (כא) מערב עד בקר. תן לה מדחה שחא דולקת מערב ועד בקר (כ"ד), ושיערו חכמים (מנחות פ"ט) חזי לוג ללילי* שבת הארוכין (כ"ה), וכן לכל הלילות, ואם יוטר (כ"ה) אין שינוי נוסחאות - תקופת.

הוא אלא שאינו נרין (רא"ם): (מב) מדכתיב להעלות ולא להדליק או להאיר שמע מינה שהמדליק נרין להשהות את אש המדליק אלא הפחילות עד שנאחו האור בפחילה יפה וכבר מושך את השמן והשלהבת עולה ועומד בגבהו ככל הצורך, ובגמ' מסיים ולא שחא עולה ע"י דבר אחר, ופי' רש"י ולא שחא נריכה תיקון והטייה עכ"ל: (מג) ר"ל אין חיצת תמיד קשורה לחיצת נר, ולא טענה לומר שהכחוש קורא למנורה נר תמיד, שהלא אינו נר תמיד שאינו דולק תמיד רק בלילה, אלא להעלות נר מקושרים ביחד, וחיצת תמיד שייך על להעלות, וכאלו אמר להעלות תמיד את הנר, כלומר בני יקחו אליך שמן כדי שיהיה לך להעלות תמיד

את נרות המנורה, ופירושו תמיד בכל לילה ולילה (והטעמים מעידים על זה כידוע שמרכא מקשר את החיצה לשלאחריו וטפחה מפסיק את החיצה מלאחריו, וכן כפ' אמור אלא המנורה כתיב שם ג' פעמים חיצת תמיד וכל פעם הוא באופן זה), ומביא ראיה מקרבן התמיד, שהגם שנאמר עולת תמיד בהכרח שאין פירושו שיהיה תמיד ויעלה תמיד וישקר תמיד, אלא שקריבנו תמיד ב' פעמים בכל יום, וכן חביתי כהן גדול, משא"כ לחם הפנים יכולים אלו לומר שפירושו שהוא מונח תמיד על השלחן בלי הפסק, ואין תמיד האמור שם שייך על ונתת על השלחן, אלא מקושר הוא לחיצת "לפני", כלומר מונח לפני תמיד (וגם הטעם מוכיח כן), וכל זה דוקא בפסוק שצפ' תרומה (כ"ה ל) אבל צפ' אמור (כ"ד ח') דכתיב יערכנו לפני ה' תמיד, הוא ממש כמו במנורה שפירושו יערכנו תמיד וקאי אהערכתו שהוא תמידי בכל שבת (וגם הטעם מוכיח כן), והרמב"ן ז"ל בא בטענה שמדרש רבותינו אינו כן, אלא אמרו בספרי ובת"כ תמיד תמיד ממש והוא נר המערבי שאם בא בשחרית ומלאו כבה מדליקו ע"כ, וכבר ענה עליו הרא"ם ז"ל וממנו אין לגרוע ועליו אין להוסיף כי כל דבריו אמת ודק, עיין שם באריכות, ותוכן דבריו, שברור ופשוט הוא שלא רק שאין דברים אלו פשוטו של מקרא, אלא אפילו ע"פ דרוש אינו ילפותא גמירי אלא אסמכתא בעלמא (וגם רש"י בעצמו מביא דרוש זה צפ' אמור, ויאל להם לרז"ל הדרוש מיתורא דחיצת תמיד, כי בשלמא תמיד האמור בשלחן בא לומר שיהיה ממש תמיד שאפילו רגע לא יעמוד השלחן בלי לחם, לזה אמרו שהכחוש רומז שגם במנורה יש תמיד בלי הפסק - ג"א), שהלא נתנו בו שמן כמדת חברותיה ועד ימי שמעון הדדיק היה דולק מעת לעת ע"פ נס, ואם הוא ילפותא גמירא היאך עשו זאת לסמוך על הנס הלא חיוב יש להיות דולק תמיד, ועוד ראיות ברורות מן הכחוש ומהגמ' דשלי חגיגה, וגם הרמב"ם והסמ"ג כתבו בהדיא מלות עשה להדליק הנרות, "בכל יום" שנאמר להעלות נר "תמיד" עיי"ש: (מד) כי פשוט הוא שאין פירושו שיהא הכהן עומד עליו כל הלילה ויעסוק בעריכתו, אלא ודאי כאלו אמר יערך אותו שיהיה מערב עד בוקר (רא"ם): (מה) וסובר רבינו שהפחילות היו שוים בכל פעם, (ובמנחות הביא רש"י גם סברא האחרת), והסברא כן נומת, שאם הם דקים השלהבת שלהם קטנה ואין זה פאר והדר, וכן אם הם עבים מעלים עשן ואין דליקתן יפה, ולזה היו נריכים חז"ל לשער השיעור בשמן ולא בפחילים (ג"א): (מו) פי'

אור החיים

בפסוק ולא אבוא בעיר והבן, ואמרו להעלות וגו' עולה תמיד ותמיד זה אין לו שיעור ולא תשוב לדאבה עוד וכהי' לה' לאור עולם, וחולי שכיון עוד לומר למאור להעלות נר תמיד כי המאור הגדול הוא יעלה הכר תמיד על דרך אומרו (ישעי' ס"ב) נשבע ה' וגו' אם אתן את דגך והיית רק

עד צפן קדריהון קרב לון בנוהי ע

בכך כלום

סמירה, דמ לחון (כ"ב)

בא. מו

קרבות שימסרום הכחוש מ לצבור ולזה לצבור ו (כח) א.

הקרבה בדרך אומי היטה למ כמה פענ באומרו (י) שהיה לוי בשעת מט אלא גם במקומך" לך במקוכ ה', ואומר לו גדולתו

יד) הלא כו העבודה. כאילו אמר

הוא לתפוח לומר לך מה תפוח זה נראה לעין בלא כלום
 ויש בו טעם וריח כך הקדוש ברוך הוא (שם ה, טז) 'חבו
 ממתקים וכלו מחמדים' ונראה לעובדי פוכבים ולא רצו
 לקבל התורה והיתה התורה בעיניהם פדבר שאין בו
 ממש ויש בו טעם וריח טעם מנין שנאמר (תהלים לד, ט)
 'טעמו וראו פי טוב ה' ויש בו מאכל דכתיב (משלי ח, יט)
 'טוב פריי מחרוץ ומפז' ויש בה ריח שנאמר (שיר ד, יא)
 'וריח שלמתיה פריח לבנון' אמרו ישראל אנו יודעין כחה
 של תורה לפיכך אין אנו זזין מן הקדוש ברוך הוא
 ותורתו שנאמר (שם ב, שם) 'בצלו חמדתי וישבתי ופריו
 מתוק לחכי' וכן יש דברים שהן נראין שפלים וצוה

מסורת המדרש
 ונראה לעובדי
 כוכבים ולא רצו וכו'
 שהש"ר ב, ג, י"ש
 שה"ש חתקפו ראה
 להלן כו, ט ובני"ש. ויש
 בו טעם וריח ע"ן
 חגיגה יג, ללמדך
 שקטן וגדול שוין
 להלן ע, ד, ע"ע במ"ד
 י"ט, ב.

ולוהו
 יב מהן
 נו' מה
 ז קרבן
 ז'ה' מן
 (תהלים
 זל פעל
 דכתיב
 ז ברוך

מתוק לחכי, למה נמשל הקב"ה לתפוח? לומר לך: מה תפוח זה נראה לעין בלא כלום
 — שעלי עץ התפוח עליו מעטים מאוד עד "שאינו לו צל" (ש"ר ב, ג-א), ופריו גומר להופיע על העץ
 לפני עליו (שם, ב, ובשבת פח.), כך שהוא נראה גלוי כפרי על העץ בלי כסוי עלים (יפ"ת) — ויש בו
 טעם וריח — דאף תפוחים שאינם יפים למראה יש להם טעם וריח (רז"ח), כך הקב"ה — כמו
 שנאמר בו (שה"ש ה, טז): "חכו ממתקים וכלו מחמדים" — בטעם מתוק וריח נחמד, לתורתו
 ודרכיו ומצוותיו, ונראה לאומות העולם (גיר' ווילנא לעכו"ם מצונורת) — לפני מתן תורה, להציעה
 לפניהם אם ירצו לקבלה (ספרי ברכה, שמג) — ולא רצו לקבל התורה, והיתה התורה בעיניהם
 כדבר שאין בו ממש — לא טעם ולא ריח; ויש בו — בהקב"ה, בתורתו ומצוותיו ודרכיו, באמת
 — טעם וריח, טעם — מוחשי, לחיים טובים ומתוקנים בעולם הזה, וריח — רוחני, לחיי העולם
 הבא (יפ"ת), "טעם" — מנין? שנאמר: "טעמו וראו כי טוב ה'", הרי יש לראות ולחוש
 בטעם טוב ה' בעולם הזה, ויש בו — בתורתו ומצוותיו ודרכיו — מאכל — פרי השכר בעולם
 הזה, במצוות "שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא" (פאה א, א), כמו —
 דכתיב — בשבח התורה, שהיא משתכחת ואומרת: "טוב פריי מחרוץ ומפז" — שכר התורה
 הניתן כפרי בעולם הזה טוב מזהב מזוקק ומיקר שבזהבים, הרי יש לשכר התורה פרי לטועמו כחוש
 בעולם הזה, "ויש בה — בתורה — ריח", כמו — שנאמר — במשל השיר, איך הקב"ה
 משבח את כנסת ישראל, העוסקת בתורה: "וריח שלמותיך כריח לבנון" — ושכרך על מה שאת
 עוסקת בתורה, שהיא מכבדת ומכסה ועוטפת את העוסקים בה כשמלה מכובדת (יפ"ת עפ"י שבת קי"ט),
 הוא שכר רוחני, בגן עדן, הנטוע אילנות כהר הלבנון, ואומות העולם לא הרגישו בדבר ולא האמינו
 בה' לקבל תורתו, אבל ישראל האמינו בה', ולכן — אמרו ישראל: גם אם עריין בטרם קבלנו
 התורה — אנו יודעין כחה של תורה, אבל בהקב"ה אנו מאמינים, לפיכך אין אנו זזין מן
 הקב"ה ותורתו! וזהו — שנאמר — בסופו של אותו פסוק הנדרש למעלה, במשל הקב"ה אל
 התפוח, שכנסת ישראל אומרת: "בצלו חמדתי וישבתי, ופריו מתוק לחכי", חמדתי לשבת בצלו
 ולהריח בריח גן עדנו בעולם הבא (ועי' ע"י), ולטעום כחכי טעם מתוק פרי שכר תורתו בעולם הזה, אני
 בלבד חמדתי כן ולא אומות העולם שאני האמנתי בו במצרים ועזבתי אליליהם וקבלתי עול מצוותיו

כל כוכבי
 - ה' —
 אדם שמו
 שבה למי
 כמו —
 ני היונה,
 בראם ה',
 - הקב"ה
 שנאמר:
 "הרי גם
 נברא —
 א השמים
 כל גבעות,
 ז בחורים
 ז מהללים
 יים", כמו
 פילו אזוב
 את הכל
 עוד בסימן
 שות מצות
 ראה כדבר
 השיר איך
 צבתי ופריו

והנה עץ התפוח לנו מועט משל שאר
אילנות (רש"י שם צשה"ס צסס מדרש אגדה),
והם דבקו אחר הקצ"ה צעת שהי' נדמה
לעץ תפוח שלי פירות שלנו מועט משאר
אילנות, ואף על פי כן דבקו אחריו, לכך
גם אחר כך שנתגלה חשיבות עץ התפוח
על עני יער צעת שגדלו פירותיו, רק לחכי
מתוק פריו ולא לאחרים.

ובזה יובן מה שאמרו במסכת עבודה זרה
(ג.) לעמיד יאמרו אומות העולם
חנה לנו מראש ונעשנה, והקצ"ה ישו צ להם
מי שטרח צער צ צת יאכל צ צת, ואף על
פי כן מלצה קלה יש לי וסוכה שמה ואני
נותנה לכם, והוציא החמה מנרתיקה וכל
אחד צעט צסוכתו. - הא שצחר מלצה זו
דוקא, הטעם כמו שציארנו, שהם [צנ"י]
הלכו אחר הקצ"ה למדבר שלא הי' להם
[שם] צמים, אצל אומות העולם אם רואים
שאין מלחחים אם הולכים צדרכי השי"ת,
מיד פונים עורף, ואז נתגלה גדולת
ישראל. (ג)

ולבאר יותר למה פריו מתוק לחכי
דוקא, ולא לאחרים. ויובן גם
הסמיכות הציאני אל צית היין ודגלו עלי
אהבה שמאלו תחת לראשי וימינו תחצקני.

כי הלומד תורה שצכת צלי תורה שצעל
פה אין מצין מתיקות וגדולת התורה, ורק
צתורה שצעל פה שצדרשת על ידה צמ"ט
פנים, שם נראה גדולת ומתיקות ועריצות
תורה הק'. וצתנחומא (נח אוח ג' ושופטים
אוח ט') אמרו, שתורה שצכת קצלו מרצון
ואהבה, ועל תורה שצעל פה הוצרך
לכפותם. ולזה אמר ופריו מתוק לחכי ולא
לאחרים, כי ודגלו עלי אהבה, שעל ידי
תורה שצעל פה ידענו שהתורה נדרשת
צמ"ט פנים כמיני ודגל"ו, לכך רק אני
מצחין מתיקות פרי', ולא אחרים שאין
יודעין תורה שצעל פה. והסמך לזה
שמאלו תחת לראשי, כמו שמחזיק ומופס
צידו שלא לרצונו שהוא הכפי' על תורה
שצעל פה, וימינו תחצקנו צאהבה על
תורה שצכת שאמרו צרצון נעשה ונשמע.

ובזה יובן סיוס המדרש, אנו יודעין כוחה
של תורה לפיכך אין אנו צוין
מהקצ"ה ומורתו. כי צאורך הגלות ואין
חזון נפרץ לא הי' אפשר לצבול אם לא
הי' צידינו תורה שצעל פה, ועל ידי תורה
שצעל פה נודע לנו כוחה של תורה ממש
כאלו עמדנו על הר סיני וראינו צעינינו
קצלת התורה, על ידי שרואים שהתורה אין
סוף וכמעין הנוצב. (ד)

(ד) דברי ק"ז כאן שכתב, שע"י תושבע"פ
נתחזק האמונה בהשי"ת ונודע לנו כוחה של
תורה, ביאר בארוכה בספרו משמרת אלעזר (מלק
אור עולם אוח א'), - ולמען שלימות הבנת הדברים
כדאי להעתיקו כאן. וז"ל שם, י"ל בשנקדים
לבאר ענין תורה"ק שנחלקת לשתי חלקים תורה
שכתב ותורה שבע"פ, ויש לחקור למה לא

(ג) ולכן בחר בסוכה דייקא, כי הסוכה מראה
שאין להם בתים מיושבים, ואינם יושבים
בשלוה, ועל זה עוד הוסיף הקב"ה להוציא
החמה שע"ז יכבד עליהם ללכת בדרכיו,
וכשאח"כ בעטו, בזה הראה להם הקב"ה
ההבדל ביניהם לבני ישראל שמפקירם עצמם
ללכת אחריו גם באופן זה.

אור עולם

ביאור מקראי קודש ומאמרי חכז"ל מעניני חג העצרת ומתן תורה וכו'

ה' נכתב כל התורה בכתב הי' אומות העולם מעתיקין אותה, עדיין דבריהם הק' זריכין זיאור, דמאי איכפת לנו אם הם יעתיקו התורה הק', אדרבה זה כל בקשמינו שיכירו וידעו כל יושבי תבל כי ה' מלך ותורתו אמת. — ועוד א"כ יקשה להיפך, למה לא ניתנה כל התורה בעל פה, ולמה נחלקה לשתי מחלקות, שחלק ממנה ניתנה בכתב וחלק ממנה בעל פה.

וי"ל כי זה הי' לטובת ישראל וכמעט לא הי' אפשר להתורה הק' להתקיים אם לא ניתנה באופן זה. — בשנתבונן כי דבור המדבר שראו עין בעין שכינת עוזו, ושמעו קול חלקים הייס מדבר מתוך האש, וכן בכל הדורות הבאים אחריהם שהי' נביאים בתוך ישראל מה שאין כן בכל אומות העולם, הי' כל אחד מישראל רואה בחוש שמורת ה' אמת ואין כמוה בעולם, אבל דורות אחרונים כבר קונו בתהלים (ע"ד ט) אומותינו לא ראינו, וזינתיים יתחדשו אמונות ודמות חדשות, וכל אחת ואחת מחזקת שגם עמה דיבר ה', איך ועל ידי מה יכירו עם ישראל הקדושים להבדיל בין האמת והשקר. וצפרטות דורות האחרונים שהמינות מתגבר וכל אומות העולם יושבים בשלוה ובהשקט, וישראל דחופים ומעונים, מפוזרים בכל העמים סובלים יסורים גדולים בכל דור ודור, מאין יקחו בני ישראל הק' הכח למקור נפשם על התורה הק', אם לא בשיתבאר להם אמיתת התורה שהיא ניתנה מן השמים. — והאיך אפשר זה, מאחר שעונותינו גרמו שחסרנו כל אלה, איך מקדש ולא נביא ואין לנו שיר רק התורה הזאת.

א) (יתרו) ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם (שמות י"ט ט). ויש לדקדק לענין מאי אמר לו הקב"ה שיבא אליו בעב הענן, שמשמעות הפסוק, שזה שיבא בעב הענן יסייע שיאמינו במשה לעולם, והשכל אינו גוזר כן, אדרבה אם הי' זה הקב"ה בגלוי, הי' עוד יותר מאמינים במשה רבינו ע"ה.

ב. בפרשת ואתחנן בפסוק (דברים ה' י"ט) קול גדול ולא יסף תרגס אונקלוס ולא פסק. וזריך זיאור, האיך אפשר לומר שלא פסק.

ג. אמרו חכז"ל במס' אבות (פ"ו מ"ג) בכל יום צת קול יולאת מהר חורב, ומכרזת ואומרת, אזי להן לצריות מעלבונה של תורה. והקשו המפרשים איזה תכלית יש לזה הצת קול, אחר שאין קולו נשמע בין החיים.

ד. לבאר הפסוק צקהלת (י"ג י"א) דברי חכמים בדרך בנות וקמשימרות נטועים בעלי אקפזות נתנו מרועה אחד. — וזריך זיאור מאי השמיענו באמרו שנתנו מרועה אחד.

ויש לומר, שצנקדים לבאר ענין התורה הק' שנחלקת לשתי חלקים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ויש לחקור למה לא ניתנה כל התורה בכתב. — ואם כי חכז"ל במדרש פ' תשא (שמו"ד מ"א) אמרו עה"פ (הושע ט"ז) אכתוב לכם רובי תורתי כמו זר נחשבו, שאם

ה"פ ורא
17 שלא

ג ארץ
ו ואיחא
זנפשות
חזר בו
ל בגדיו,
על גופו
ה מאחר
זים נגעי
אם כן
ז ובתים.
וגע נגעי
עי אדם,
י.

זיא נגעי
דס נשאר
זס נטמא
(דברים ט'
זפסיקתא
זיהס גדל
, לא הי'
זיס.

אמנם אם נתבונן שזה כמה אלפים שנה עברו מעת קבלנו התורה בהר סיני, ומאז ועד עתה חיו רבבות אלפים אנשים אשר הקדישו כל ימי חייהם לחקור אחר עמקי תורה הק', וכל אחד מאלה חדשות מה שלא מלאו הקודמים לחקור בה. — ועוד יותר מזה, כי אם ילמוד איש אחד ענין אחד בתורה הק' אלף פעמים, בכל פעם שילמוד, ימצא חדשות, דברים מתוקים כדבש, חיים הם למוצאייהם. — והיש אדם בעולם שיוכל ליתן טעם על זה בשכל האנושי, וכי אם יתקבצו כל החכמים שבעולם ויחברו איזה חיבור, האפשרית הוא, שימלאו במשך אלפים שנה, רבבות רבבות דברים חדשים, והיש מענה בעולם על זה.

והאמת שאין תירון על זה, כי אם שהתורה הק' ניתנה מהקב"ה, שהוא אין סוף וכן לתורתו שהיא מעשי ידיו אין קץ ותכלה, לכל מעשה בשר ודם יש סוף אבל למעשה הקב"ה אין קץ, ומי שאינו עיקש אם יתבונן בתורה יתברר לו בצירור אמימי שאין ספק כי זו התורה ניתנה מה'.

דז"ה שאמר הכתוב (תהלים קי"ט ז"ו) **לבבל תבלה ראייתי קץ רחבה מצותך מאור**, כי כל הדברים שבעולם יש קץ וסוף, ולתורה הק' אין סוף. ולכן אי אפשר לטעות על תורה אחרת שהיא מן השמים, הלא אפשר לנסות ולראות אם יש עוד תורה בעולם שאין לה קץ ותכלה, ועל כן גם בדורות האחרונים ברור בעינינו שהתורה הק' מן השמים ממש כמו לאבותינו ששמעו דברי אלקים חיים מדבר מתוך האש.

ובזה יפה תרגם אונקלוס על הפסוק קול גדול ולא יסף, לא פסק, כי ממש עוד היום אפשר לשמוע זה הקול ולראות בעינינו ולהרגיש בחושיו שקול אלקים חיים מדבר אלינו מתוך התורה, ואי אפשר לאדם שילמוד שנה תמימה ענין אחד בתורה הק' ובכל יום ימצא בו חדשות, שלא ירגיש שהוא מעשי אלקיני הצורא ב"ה שאין לו סוף ולתורתו.

דז"ה שאמרו בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב, פירוש כמו שאבותינו שמעו אלל הר חורב קול אלקים חיים מדבר אליהם, כן אפשר לנו בכל דור ודור לשמוע זה הקול, כי זה הקול לא פסק רק ניתן בתוך התורה הק' והנעימה, ואם לא נשמע לנו זה הקול, הוא רק משום שאין יגעין לחקור בתורה"ק ולעמוד על עמקי קודותי'. — וזו שאמרו ומכרות ואומרת אי להם לבריות מעלבונה של תורה, כי אם הי' עוסקים בתורה, הי' שומעין ממש זה הקול ששמעו אבותינו.

ובמעשה יאיר לנו למה ניתנה התורה בשתי מחלקות ^[בכתב ובעל פה], כי אם הי' ניתנה התורה כולה בכתב מפורש, או אם הי' נתנה כולה בעל פה, לא הי' מקום לדרוש בה, ואם כי בדורות הראשונים ששמעו התורה הק' מפי ה', הי' שומרים אותה בטהרה, אבל בדורות האחרונים שלא שמעו קול אלקים ואין עוד נביא, בקל הי' יכולים להתפתות ולהאמין בדתות אחרים, כי אם הי' לנו מקובל תרי"ג מצוות עם כל דיניהם, הי' יכול לבא אחר ולומר אלף מצוות חדשות נוה לו השם, ומאין היינו יודעין להבדיל בין הקודש ובין החול, אמנם מאחר שניתנה התורה הק' בקיצור נמרץ, כל אות כולל ממש רבבות אלפים ענינים, ונמסר למשה רבינו ע"ה בעל פה המדות שהתורה נדרשת בהן כדי למלא על ידה אורחות הגנוזים בה, על ידי זה מתברר לנו בכל דור ודור כי התורה הק' אין לה סוף, ובעל כרחך נודה כי איננה מעשי ידי בשר ודם ורק האין סוף ב"ה הי' אפשר לו לעשות תורה הק' שאין לה סוף, על ידי זה יחזיקו בני ישראל הקדושים בכל נפשם בתורה הק', וימאסו בכל מחמדי חבל, רק לזכות להנות מללה ולחסות תחת אל כנפי'.

דז"ה כוונת חכו"ל במדרש, שאם הי' הקב"ה כותב כל התורה עד שלא הי' נותר דבר לדרוש בו הי' גם אומות העולם מעתיקים אותה, ^[דהיינו שעתיקין] ויוסיפו ויגרעו בה כרצונם, כי מאין נדע לזרות התבן מן הבר, אמנם על ידי שניתנה בקיצור אמיץ, ונמסר לנו החכמה, המדות שהתורה נדרשת בהן, ועל ידי זה אנו

רואים עין צ גדול לנו לצ כהיום לא מ אי אפשר לו להכיר ל דז"ה הי' חכ כדרכנו על ידי זה אחד, כי לוג כבר אבדנו ומאשר אמי

ובמעשה נ ולפוס הראוי הימה החורי הי' אפשר הראשונים ממשמרים נ אפשר לנטו והקב"ה צי בטוח שגם הק', לכן ודור חכמי כי ת

דז"ה שאמר פירוש ומפורשת, ו אור השמש העצים אז על החורה אורה. — כי באמת לי לורך לזה, שומרים אז

רואים עין בעין שהמורה הק' אין לה סוף, זה גדר גדול לנו לבלי להתפתות אחרי אמונות אחרות, לכן כהיום לא מוזיק לנו אם יעתיקו האמונות המורה, כי אי אפשר לזייף אותה ואפשר לספור כל אות בתורה להכיר אם הוא מעשי ידי יוצר ב"ה או לא.

רזו הי' חכמת שלמה המלך ע"ה שאמר, דברי חכמים מדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות, כי רק על ידי זה אנו יודעין בטח כי כולם נתנו מרועה אחד, כי לולי ניתנה תורה הק' על אופן אחר, ח"ו כבר אבדנו ולא הי' שיעור לתורה הק', ורק זה מחזק ומאשר אמינות המורה הק' על ידי שניתן לחכמים שכל דור ודור לחדש בה.

ומעתה נבין למה נתנה המורה הק' באופן זה שצריך להתייגע מאד לבא עד תכונתה, ולפוס הראות נראה כאלו חתומה באלף עזקין. כי אם הייתה המורה הק' גלויה ומפורשת כל צורכה עד שלא הי' אפשר לחדש בה בכל דור ודור, [אז] בדורות הראשונים ששמעו קול אלקים חיים הי' מאמינים בה ומשמרים מצותיה, אבל בדורות אחרונים בקל הי' אפשר לנטות מדרך הישר ולהתהפך ח"ו למינות, והקב"ה בחסדו רצה להצילנו מפח יוקשים ושיאי בטות שגם בדורות האחרונים לעולם יאמינו בתורה הק', לכן נתן המורה"ק מעוטף ומכוסה, ובכל דור ודור חכמי הדור יגלו סתרי, ועל ידי זה ידעו ויכירו כי תורת אלקים חיים היא ויאמינו בה.

רזח שאמר הכתוב, הנה אנכי בא אליך "בעצ הענן", פירוש המורה שאני אומר לך, לא תהי' גלויה ומפורשת, רק מכוסה ונעלם, כמו שהעבים מכסים אור השמש ואין אורה ניכר רק אם יבא רוח ויפזר העבים אז ניכר אור השמש, כן יהי' עב ענן שורה על המורה הק', ורק על ידי חכמי דור ודור יתגלה אורה. — ואמר הטעם לזה, וגם כך יאמינו "לעולם", כי באמת לדור הזה ששמעו קול אלקים חיים לא הי' צורך לזה, כי גם אם המורה הייתה מפורשת, הי' שומרים אותה ומאמינים בה, אבל אני רוצה להיות

בטוח שיאמינו בה לעולם, לכן אני נותן אותם מעוטף בעב הענן. — [ועי' עוד בענין זה בספרו בהית הבקר אות נ' מה שכתב עוד עפ"י הג"ל באורן].

ב) (בהעלתך) בדברינו יתפרש לנו מדרש רבה (במ"ד טו ב) על הפסוק (במדבר ח' ב') בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו וגו', הלא הוא דכתיב (ישעי' מ"ב כ"א) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

ובנקדים לבאר מאמר רבי חנניא בן עקשיא בסוף אבות [ובסוף מכות (כ"ג:)], רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. וכבר דקדקו המפרשים דמאי זוכה בזה, וכי אם הי' נותן לנו מצות מועטות והי' נותן עבורם השכר הנגחי לא הי' די בו. ועוד קשה דהול"ל "רבה" להם תורה ומצות, אבל "הרבה" משמעותו כאלו גרס שיחבבה.

אמנם לפי דברינו יומתק, כי כבר כתבנו [לעיל אות א' ד"ה ו"ל, ח"ה אמנם] שהי' חשש גדול שדורות האחרונים יכו ישראל מדרך המורה הק', והקב"ה החפץ חסד רצה ליתן להם צירור גמור שיכירו ויבחנו תמיד האמת, לכך חלק המורה הק' בשתי חלקים, והנה אם הי' נותן לנו המורה כולה בכתב או בעל פה, הייתה המורה"ק תמיד על אופן אחד, אבל על ידי שנתנה לנו בזה האופן, המורה מתרבה בכל דור ודור, ודורות האחרונים מצאו מה שלא מצאו הראשונים, וזה הי' לחומת ברזל לבל נפתה אחרי דברים אחרים.

רזו שאמר רבי חנניא בן עקשיא, רצה הקב"ה לזכות את ישראל לבלי יעזבו ח"ו תורת ה', לכך "הרבה" להם תורה ומצות, פירוש נתנה להם באופן כזה שתמיד מתרבה המורה ומתגדל בכל דור ודור, ועל ידי זה יהי' חיזוק למורה הק' לבלי יעזבו אותה. — והביא רא"י לזה, ה' חפץ למען "צדקו", פי' הקב"ה חפץ

מאמר ד

חשיבות התורה - שתהיו עמלים בתורה*

וכל מעשיך יהיו לשם שמים

ראש הישיבה, הגאון ר' חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל, השריש בקרב תלמידיו חשק עז ללימוד התורה ולחשיבות התורה. הוא הורה לנו איך שבכל החלטה שמחליטים בחיים, צריכים לשקול תמיד אם התורה תרויח או תפסיד מהחלטה זו, כדרך שמצינו בחז"ל (אבות דרבי נתן פרק יז אות ז) וכל מעשיך יהיו לשם שמים לשם תורה שנאמר (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך.

מעמד הר סיני

באחד מביקוריו בארצות הברית (אייר תש"נ) השתתף ראש הישיבה זצ"ל בסיום הש"ס הגדול של הדף יומי בעיר ניו יארק, וזוכר אני שלאחר כמה ימים נפגש אז עם כמה בוגרי ישיבת כרם ביבנה שנמצאו בישיבת רבינו יצחק אלחנן ושוחח עמם בדברי תורה. בתוך הדברים סיפר להם שמאוד התרגש מהרעיון שהזכיר הגאון ר' אליהו שוויי שליט"א בשם רבו הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל בכינוס הנ"ל, מדוע לא מצינו שהתורה קבעה מצוה מעשית מסויימת לזכרון מעמד הר סיני בחג השבועות כמו שמצינו שקבעה תורה מצוות פרטיות לזכרון בפסח וסוכות, והסביר רבי אהרן כי זכרון נצרך רק לדבר שלא נמצא אתנו כעת, ואילו מעמד הר סיני נמצא אתנו כעת, בכל זמן שלומדים תורה, כמאמר הפסוק (דברים ה, יט) קול גדול ולא יסף ומבואר בגמ' (סנהדרין יז.) לא יסף הכוונה דלא פסק, על כן אין צורך בזה לשום זכר, (עי' במשנת ר' אהרן מאמרים ושיחות מוסר

* דברים שנחפרסמו בספר יקרא דחיים, לזכרו של מו"ר הגאון ר' חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל, ראש ישיבת כרם ביבנה.

ח"א עמ' לד, וע"ע בקונטרס נועם שי"ח שיחות שנאמרו ע"י הגאון ר' יוסף חיים שניאור קוטלר זצ"ל עמ' פה).

רעיון זה הוא השורש לגישתו של ראש הישיבה זצ"ל לתורה מתוך רצינות יתירה, כאשר ראינו אצלו תמיד שניגש ללימוד באימה וביראה, כי מאחר שהלימוד היה אצלו בבחינת מעמד הר סיני, ממילא היה לומד ברצינות גדולה שכזו, כמבואר בגמ' (ברכות כב.) והודעתם לבניך ולבני בניך וכתוב בתורה יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב, מה להלן באימה וביראה וברתת ובויע אף כאן באימה וביראה וברתת ובויע.

עליה ברוחניות

איתא בגמ' (מכות י.) תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר (דברים ד, מב) ונס אל אחת הערים העל וחי, עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא. והקשה ראש הישיבה זצ"ל איזה צורך יש בדבר שילך הרב לעיר המקלט יחד עם תלמידו, וכי לא יוכל התלמיד למצוא רב אחר ללמדו שמה, אלא - הסביר ראש הישיבה - ודאי יכול התלמיד למצוא רב אחר בעיר המקלט, אלא שמכיון שהוא רגיל ללמוד אצל רב פלוני, בודאי תהי' לו יותר הצלחה עם הרב הזה, וצורך זה, שתהיה לו ההצלחה המירבית, כל כך נחוצה וחשובה, עד שבעבור זה לבד מגלין רבו עמו, ולא עוד אלא שלימדונו חז"ל שמניעת הצלחה זו שוה כמו ההבדל בין חיים למות, עד שעל זה אמר הכתוב וחי, עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא.

כזה היה הראש הישיבה זצ"ל. תמיד עידד את תלמידיו שתהיה להם שאיפה חזקה לעלות בתורה וברוחניות. תמיד היה מדגיש שברוחניות אין מושג של עמידה במקום אחד. ברוחניות אם לא עולים בודאי יורדים, כמבואר בפירוש הגר"א על משלי על הפסוק (טו, כד) אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה - פי' האדם נקרא הולך שצריך לילך תמיד מדרגה לדרגה, ואם לא יעלה למעלה ירד מטה מטה חס ושלום, כי אי אפשר שיעמוד בדרגה אחת, עכ"ל.

תלמוד תורה כנגד כולם

שנינו במשנה ריש פאה (א, א) אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, כיבוד אב ואם וגמילות חסדים

והבאת שלום ו
אהרן קוטלר ז
המצוות שבין
אדם לחבירו י
בזה, אלא שמ
בעולם הזה, וז
והקרן קיימת
כולם זה גאו
שהזכרו במשו
הללו, כי תלמ

והוסיף ר'
הגדול ביותר י
תנאי התנה הי
מוטב ואם לאו
את העולם כוי

ואמר עוד
שתלמוד תורה
בלימוד תורה,
פאה א, א) עי
ישו ב, אפי
כלומר לא רק
החסד שבה,
חשיבותה, עד

ונודע מה
מפנינים וכל ח
לבני אדם, הס